

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра історії

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему:

**«Українські дипломатичні місії в Османській імперії 1918-1921 рр. за
мемуарами Олександра Лотоцького»**

Виконав: студент 4-го року навчання,
Спеціальності 032 «Історія та археологія»

Освітньої програми «Історія та археологія»
Бережний Єгор Олексійович

Науковий керівник: Григор'єва Т.Ю.
кандидатка історичних наук, доцентка

Рецензент: Скальській В.В.

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»
Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2021 р.

Київ-2021.

Декларація академічної доброчесності

Студентка НаУКМА,

Бережний Єгор Олексійович,

Студент 4 року навчання факультету гуманітарних наук, спеціальності: 032

«Історія та археологія»

Адреса електронної пошти: yegorberejnoy@gmail.com

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Українські дипломатичні місії в Османській імперії 1918-1921 рр. за мемуарами Олександра Лотоцького» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1 -3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлена;
- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;
- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unicheck.
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

23.05.2021

Дата

Підпис

Бережний Єгор Олексійович

П.І.Б.студента

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи

Тема: «Українські дипломатичні місії в Османській імперії 1918-1921 рр. за мемуарами Олександра Лотоцького»

Автор: студент 4-го р.н. освітнього ступеня – бакалавр, спеціальності 032 «Історія та археологія» освітньо-наукової програми «Історія»

Науковий керівник: Григор'єва Т. Ю.

Захищена: " ____ " _____ 2019 р.

Короткий зміст роботи:

Наукова робота є комплексним дослідженням дипломатичних, геополітичних, соц-економічних та військових аспектів місій між Українською Народною Республікою та Османською імперією з моменту підписання Брест-Литовського мирного договору й до 1921 року. У роботі вперше незаангажовано будуть поєднуватися критичний та порівняльний аналіз підходів та планів обох сторін протягом періоду існування міжнародних відносин даних країн. Окрім цього, основний акцент роботи припадає на аналіз дипломатичної місії Олександра Лотоцького від Української Народної Республіки Директорії в Османську імперію за його мемуарами.

У роботі залучені матеріали Національної академії наук України, Інституту історії України, робота з документами того часу, іноземні джерела та навчальні посібники, статті, правові акти, газети, власне мемуари, дотичні до даного дослідження. Вищезгадані джерела були проаналізовані методом контент-аналізу із залученням аналізу документів та кейсовим розбором місій. Розглянуті внутрішньо- та зовнішньополітичний аспекти формування нового курсу української державності після виходу на міжнародну політичну арену в амплуа молодोї незалежної країни.

У результаті, у роботі було представлено двосторонню перспективу подальшої співпраці, а також один із акцентів припадав на розгляд основного питання дипломатичних відносин УНР та Османської імперії – політичний та економічний інтерес до Кримського півострова. Проаналізовані матеріали демонструють залучення до економічно-політичних планів обох держав, кооперативної стратегії, але через постійну змінюваність влади в Україні та активну дестабілізацію в Османській імперії під кінець Першої Світової призводить до того, що ці відносини проіснували недовго.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
Розділ 1 Політична ситуація між УНР, Українською Державою та Османською імперією у 1917 – 1918 роках.....	10
1.1 Становлення української державності та нового політичного курсу 1917-18 рр.....	10
1.2 Попередня політика, проблематика, передумови та підписання Брест-Литовського мирного договору.....	13
1.2.1 Кримське питання в дипломатичних відносинах УНР та Османської Імперії.....	15
1.2.2 Основні постулати.....	17
1.3 Наслідки переговорів у Бресті для УНР та ОІ та перші делегативні місії.....	18
Розділ 2 Формування нових післявоєнних дипломатичних відносин (місій) УНР Директорії та Османської імперії 1918 – 1921 рр.....	25
2.1 Формування та обмін дипломатичними місіями, (перші делегації в Османську імперію).....	25
2.2 Перспективи зовнішньополітичного курсу УНР Директорії в Османську імперію.....	28
2.3 Перспектива Османської Імперії та Кримське питання	31
Розділ 3. Персоналія О. Лотоцького як основного діяча української політичної арени в період 1918 — 1921 рр. та його досвід в україно-османських відносинах.....	35
3.1 3.1 Персона та посольська місія О. Лотоцького в контексті виходу УНР Директорії на міжнародну дипломатичну арену 1918 – 1920 рр.....	35
3.2 Досвід дипломатичних взаємин О. Лотоцького з Османською імперією.....	38
3.3 Результати дипломатичних місій під керівництвом Лотоцького.....	48
Висновки.....	55

ВСТУП

Період, який розпочався поваленням більшовиками монархічного устрою Російської Імперії в березні 1917-го року, став одним із найбільш значущих років задля формування української державності. Через розподіл українських та російських земель під час революцій та Першої світової війни, основною задачею чинної влади було окреслення кордонів української держави, а також збереження її територіальної цілісності.

Бажання та прагнення уряду УНР підписати Брест-Литовський мирний договір, загалом, відповідали цілям захисту та внутрішнього контролю в державі. Для УНР було важливо відвоювати окуповані території, мати військову та міжнародну підтримку, звільнити українських полонених із Німеччини, й, не менш важливим вважаються також налагодження економічних секторів.

Підписаний Брестський договір 9 лютого 1918 року між Українською Народною Республікою та країнами Четверного союзу дає підґрунтя для вивчення дипломатичних відносин із Османською імперією.

Для Османської імперії успішність договору була в наступному: можливість забрати втрачені під час Першої Світової території, а також забезпечити більший контроль на Чорному, Середземному та Азовському морях. Крім цього, їм були дуже не близькі більшовицькі плани по звільненню неросійських територію, а Україна в контексті дипломатичних взаємин представляла геополітичний інтерес.

Протягом існування цих дипломатичних відносин, влада в Україні досить часто змінювалася й приймала радикально різні рішення, стосовно, наприклад, Кримського півострова або переселення кримських татар. У підсумку, те, що ми знаємо про те, яким саме чином закінчилася Перша Світова, що українська державність, як і османський уряд, перестали існувати приблизно в один і той самий час, це нічого не говорить про характер взаємин та про (не)успішність прийнятих рішень.

За період, коли відбувалися дипломатичні відносини УНР з ОІ (1918 – 1921 рр), досить обмежено описуються дипломатичні відносини періоду формування української самостійності. Діяльність чинної влади була спрямована на вирішення питань територіальної цілісності, виконання умов договору з німецьким генералітетом та усунення внутрішніх проблем, тому Пізніше написані статті про події того часу мають певні недоліки, так як вони соціально конструювалися авторами в патріотичному контексті з елементами політичної заангажованості. Дипломатичні взаємини ж задокументовано досить суб'єктивно через різницю позицій О.І. та Української влади стосовно цілей та результатів делегаційних процесів. Мотивацією зовнішньополітичної діяльності УНР з османами було бажання приєднати Крим до українських територій та боротьба з доєднанням півострову до Туреччини. У той час, як Османська імперія також могла претендувати на кримські території у можливих планах Е. Людендорфа, заступника начальника німецького Генштабу, під керівництвом якого знаходився півострів, а генерал С. Сулькевич, в свою чергу, налагоджував дипломатичні відносини з мусульманськими країнами.

Окремим важливим пунктом у взаєминах з Османською імперією була українська посольська місія Олександра Лотоцького в Стамбул від УНР Директорії. Мемуари О. Лотоцького допоможуть пролити світло на те, чому ми мало знаємо про дипломатичні зносини з Османською імперією. Також важливо зрозуміти, які були передумови для того, щоб відновити спілкування з ОІ після повалення влади Павла Скоропадського та після закінчення Першої світової війни. Чи дотримувалося цілей Українське Посольство, чи були вони можливими в досягненні та реалізації, що було для цього зроблено та які мало результати.

Джерельну базу роботи становлять: опубліковані мемуари головного учасника основних подій Олександра Лотоцького. Теоретична база становить публікації істориків: залучені матеріали Національної академії наук України,

Інституту історії України, робота з документами того часу, іноземні джерела та навчальні посібники, статті, правові акти, газети, власне мемуари

Власне, відсутність консолідованого позиціонування даних міжнародних взаємин і зумовлює **актуальність дослідження**.

Об'єктом у роботі виступають дипломатичні місії, делегації УНР, Української держави та Османської імперії у 1918-1919 рр.

Предметом є дипломатичні, геополітичні, соц-економічні та військові аспекти дипломатичних місій УНР, Української держави, УНР Директорії в Османській імперії 1918-1919 рр.

Мета роботи - це висвітлення нового політичного курсу українсько-османських відносин у період 1918-1919 рр. та діяльності делегацій.

Відповідно до мети **завданнями дослідження** є:

1. Опрацювати становлення нового політичного курсу дипломатичних відносин
2. Виділити дипломатичні, геополітичні, соц-економічні та військові аспекти дипломатичних місій УНР та Османської імперії 1918-1919 рр.
3. Комплексно проаналізувати діяльність делегацій УНР в Османську імперію.
4. Дослідити діяльність українського посольства на чолі з Олександром Лотоцьким від УНР Директорії в Османську імперію з квітня 1918 р. до березня 1919 р.

Хронологічними рамками являється часовий проміжок між 1918 та 1921 роками. Нижня межа - підписання Брестського мирного договору, так як Османська Імперія була в числі перших держав, які розпочали дипломатичні відносини з новоствореною УНР. Верхня межа – відкликання Олександра Лотоцького на вимогу уряду Директорії зі Стамбулу як наслідок неефективної дипломатичної діяльності та призначення замість нього Токаржевського-Карашевича, який залишався на посаді до 1921 р.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розглядаються історичні засади задля формування нового політичного курсу української держави в контексті міжнародних відносин із Центральними державами. Основний акцент дослідження припадав на дипломатичні відносини з Османською імперією. Другий розділ акцентовано на огляд дипломатичної діяльності УНР Директорії в Османську імперію після Першої світової війни, розглянуті перспективи та проблеми у формуванні зовнішнього та внутрішнього політичного курсу, зокрема, Кримське питання у відносинах з Османською імперією. У третьому розділі розглядається діяльність українського посла від УНР Директорії Олександра Лотоцького з квітня 1919 р. по березень 1920 р. в Османську імперію, висвітлення його місії, головних цілей та конкретних досягнень.

Використані методи:

1. Контент-аналіз джерел, що включає в себе роботу з документами того часу, аналіз текстів, статей, правових актів, газет тощо.
2. Метод case study: основа - детальне вивчення всіх особливостей різноманітних речей, як людина, група людей, організація, подія, явище, процес. Перевага: варіативність. Кейс-стаді допомагає вивчити порівняти та оцінити всі аспекти конкретного кейсу. (В роботі місії та делегації розглядалися як окремі кейси)
3. Біографічний метод - метод, спрямований на аналіз, шляхом вивчення життєвого досвіду людей, викладеного в часовій перспективі та зафіксованого в особистих документах;
4. Описовий історико-критичний метод, побудований на мікроісторичному аналізі був використаний для висновків.

РОЗДІЛ 1 ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ МІЖ УНР, УКРАЇНСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ ТА ОСМАНСЬКОЮ ІМПЕРІЄЮ У 1917 – 1918 РОКАХ

1.1 Становлення української державності та нового політичного курсу 1917-18 рр.

Формування засад української дипломатичної діяльності Центральної Ради починалося зі створення Секретаріату на чолі з О. Я. Шульгіним¹. Влада Української Центральної Ради прагнула до форсування дій, встановлення національно-територіальної автономії та затвердження їх конституційним законом значенням², що відповідало підписанню Першого Універсалу в червні 1917. Після цього, Другий Універсал УЦР закріплював це автономічне значення, очікуючи на Всеросійські Установчі Збори³, за яким цей статус мав утверджуватися. Українська Народна Республіка постала на міжнародній арені як суверенна держава 7 листопада 1917 року, під керівництвом Центральної Ради, у день ухвалення III Універсалу. Така українська позиція була відмінною від плану більшовицької російської влади, через що на початку січня 1918-го року радянські війська, захопивши частину Лівобережної України, почали наступ на столицю УНР. Через що Центральною Радою було прийняте рішення видати IV Універсал. З оголошенням Третього та Четвертого Універсалів, в УНР остаточно закріплювалася суверенність та незалежність держави. На початку XX ст. ці два критерії означали статусність країни та надавали їй право виходити на міжнародну арену, заявляти про себе та перфомувати як рівна іншим державам, які також суверенні та незалежні. Більш того, що є основним пунктом, УНР отримала можливість боротися за свою долю на переговорах в

---

¹ Павло Гай-Нижник / Pavlo Hai-Nyzhnyk Українська дипломатія (Центральна Рада; УНР) / Історична правда з В.Кіпіані (ZIK, 20 жовтня 2018 р.) // Електронний ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=PjJaEYOEnAg>

² Кудряченко, А.І. (2020) Брестський мир України 1918 р.: геополітичні імперативи та міжнародне значення. Academia. Terra Historiae. Студії на пошану Валерія Смолія : У 2-х кн. / відпов. ред. Боряк Геннадій ; упоряд. Блащук Світлана, Боряк Геннадій, Горобець Віктор, Кудряченко Андрій, Матях Валентина, Ткаченко Василь, Солошенко Вікторія, Ясь Олексій. Кн. 1 : . С.137.

³ Так само. С. 137.

Бресті. Швидкість прийняття рішень грала в обидві сторони: з одного боку, це законодавчо оформляло права українського народу на самовизначення, стратегічне й територіальне планування, і, що головне, з'явилася можливість виступати суб'єктом міжнародних відносин, а з іншого, непідготовлений та малодосвідчений склад Центральної Ради, про що писали в своїх статтях також Олександра Кудлай⁴, Руслан Пиріг⁵ і Дмитро Веденєєв⁶, низка таких швидких подій приводила до того, що українська влада просто не встигала виробити чітку стратегію, сформувати боєздатну армію та наступні нюанси, яких я буду торкатися в цій роботі.

У бажанні української влади підписувати мирні домовленості, отримання суверенності та міжнародного визнання, УНР, перш за все, відштовхувалася від зовнішньополітичних причин, що змушували приймати настільки швидкі рішення, як декларації Універсалів, створення та реформування внутрішніх органів влади, тощо. Перш за все, Україна перебувала в стані війни між Антантою та Четверного Союзом, де частина українських військ воювала на боці Австро-Угорщини, а інша на стороні Росії.⁷ Тривалість військових дій виснажувало внутрішні людські та

---

⁴ Кудлай О. Зовнішньополітична діяльність Центральної Ради після проголошення III універсалу та український вектор політики Антанти в сучасній вітчизняній історіографії. Україна та Німеччина: міждержавні відносини: збірник наукових праць / ред. кол. Владислав Верстюк (голова), Степан Віднянський, Руслан Пиріг, Ірина Матяш, Дмитро Веденєєв, Володимир Бойко, Дмитро Казіміров. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2018. – С. 17 — 28.

⁵ Пиріг Р. Українська Народна Республіка і Німеччина: прелюдія міждержавних відносин (грудень 1917 – квітень 1918 рр.). Україна та Німеччина: міждержавні відносини: збірник наукових праць / ред. кол. Владислав Верстюк (голова), Степан Віднянський, Руслан Пиріг, Ірина Матяш, Дмитро Веденєєв, Володимир Бойко, Дмитро Казіміров. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2018. – С. 11 – 17.

⁶ Веденєєв Д. Брестська угода як «точка біфуркації» дипломатичної діяльності України у 1917–1920 рр. Україна та Німеччина: міждержавні відносини: збірник наукових праць / ред. кол. Владислав Верстюк (голова), Степан Віднянський, Руслан Пиріг, Ірина Матяш, Дмитро Веденєєв, Володимир Бойко, Дмитро Казіміров. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2018. С. 27 — 40.

⁷ Пиріг Р. Українська Народна Республіка і Німеччина: прелюдія міждержавних відносин (грудень 1917 – квітень 1918 рр.). Україна та Німеччина: міждержавні відносини: збірник наукових праць / ред. кол. Владислав Верстюк (голова), Степан Віднянський, Руслан Пиріг, Ірина Матяш, Дмитро Веденєєв, Володимир Бойко, Дмитро Казіміров. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2018. – С.12.

економічні ресурси. У спробі створення своєї держави в такий період, маючи невизначений статус для інших суверенних держав, виникала чітка проблема з подальшим курсом. Оскільки в української влади не було чіткої зовнішньополітичної стратегії, а з Універсалу до Універсалу проголошувалася або автономія у складі Федеративної Росії, або, розуміючи, що цей курс втрачений через встановлення такої влади в Росії, яка на відріз відмовлялася погоджуватися з українською позицією та є країною-агресором, політичний курс змінювався від однієї політично вигідної позиції до іншої.

До моменту підписання Брест-Литовського договору, проголошений українською владою III Універсал, хоча й декларував про те, що Україна хоче існувати автономно у складі Федеративної Росії⁸, останні використовували цю можливість, аби вести пропаганду в українських містах. Проте УНР продовжувало війну саме з більшовицькою Росією. Та, після того, як війська УНР почали роззброювати більшовиків, Раднарком виснув ультиматум у формі маніфесту «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради»⁹. За ультиматумом, більшовики вимагали від УНР того, що виконати було неможливо ні при яких умовах: припинити роззброювання, заблокувати шлях козакам на Дон, натомість дати більшовикам вільно проходити там¹⁰. Відхилений ультиматум — це необхідний прорахунок із боку радянської влади, оскільки це як раз те, після чого більшовики вводили свої війська в Україну.

Ще одним викликом для УНР ставало порозуміння з Антантою. Більшовицька Росія в очах Антанти втрачала авторитет, тому інтерес полягав

---

⁸ (III) Універсал Української Центральної Ради // Офіційна сторінка Верховної Ради України / Електронний ресурс: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-3.html>, останній перегляд 19.04.2021

⁹ Майоров М. До 100-річчя Брест-Литовського миру (11.02.2018) / Лібкез портал. Режим доступу: <http://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-do-100-richchya-brest-litovskogo-miru-karta.html>, останній перегляд 09.12.2020

¹⁰ Так само.

у збереженні українською та румунської частини Східного фронту¹¹. Враховуючи те, що з географічних причин допомоги від Антанти УНР отримати не могла, курс був змінений на проголошення незалежності та підготовки до підписання Брест-Литовського договору.

1.2 Попередня політика, проблематика, передумови та підписання Брест-Литовського мирного договору

Конференція у Бресті почалася 9 грудня 1917. Представникам Четверного Союзу були Османська імперія, Австро-Угорщина, Німеччина та Болгарія. Одночасно з цим, у місті відбувалися переговори між представниками Центральних держав та Раднаркому. Представників Української Центральної Ради тоді ще не було на конференції. Українська сторона, розуміючи, що її не чекають на мирних переговорах, відправляє ноту 11 грудня 1917 р. до всіх воюючих та нейтральних держав¹². Причини, за якими Німеччина намагалася домовитися одночасно з більшовицькою та українською владами вельми раціональні: Центральним Державам було необхідно продовжувати війну проти Антанти, на це були необхідні ресурси. Німецький воєначальник Макс Гофман, один із головних дипломатів на Брест-Литовській мирній конференції, керувався суто прагматичними інтересами¹³ та хотів отримати максимум вигоди з майбутніх домовленостей. Було очевидно, що, з одного боку, ці ресурси могла надати Українська Народна Республіка, також це чудова буферна зона, економічно та географічно вигідна союзна держава під час війни. А з іншого, більшовицька влада вже не

---

¹¹ Майоров М. Перший мир у Великій війні. До 100-річчя Брест-Литовського договору (13 лютого 2018). Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2018/02/13/152067/>, останній перегляд 16.03.2021

¹² Кудряченко, А.І. (2020) Брестський мир України 1918 р.: геополітичні імперативи та міжнародне значення. Academia. Terra Historiae. Студії на пошану Валерія Смолія : У 2-х кн. / відпов. ред. Боряк Геннадій ; упоряд. Блащук Світлана, Боряк Геннадій, Горобець Віктор, Кудряченко Андрій, Матях Валентина, Ткаченко Василь, Солошенко Вікторія, Ясь Олексій. Кн. 1 :. – С.141.

¹³ Руслан Пиріг. Українська Народна Республіка і Німеччина: прелюдія міждержавних відносин (грудень 1917 – квітень 1918 рр.). Україна та Німеччина: міждержавні відносини: збірник наукових праць / ред. кол. Владислав Верстюк (голова), Степан Віднянський, Руслан Пиріг, Ірина Матяш, Дмитро Веденєєв, Володимир Бойко, Дмитро Казіміров. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2018. – С.13.

імперська, і, з огляду на, що революція, яка прокотилася по всій Росії ще більше послаблювала й без того слабкий стан країни, Німеччина в цих взаєминах виступала з позиції сили, а, значить, вимагати від більшовицької делегації можна було багато чого й та просити ще більше. За підсумками, Раднарком на чолі з народним комісаром закордонних справ Л. Троцьким, звичайно, довелося підписати вельми принизливу домовленість, втрачаючи Польщу та Балтійський регіон¹⁴, під наказом покинути українські території¹⁵. Однак це сталося, тому що Німеччині ніщо не заважало підписати перспективний для неї договір із Україною та одночасно ще більше послабити колишню царську Росію. Відправлена нота має такий зміст (за Андрієм Кудряченко): «Було висловлене бажання України взяти участь у мирних переговорах на основі безумовного визнання права націй на самовизначення, відмови від анексій і контрибуцій».¹⁶ Таким чином, після направленої ноти, німецька сторона приймає представників УНР та починає вести з нею перемовини.

Українська делегація прибула в Брест 1 січня 1918 р.¹⁷ та складалася з прем'єр-міністра Всеволода Голубовича, а також Миколи Левицького, Миколи Любинський, Михайла Полози, а також Олександра Севрюка¹⁸. Це була перша

---

¹⁴ Майоров М. До 100-річчя Брест-Литовського миру (11.02.2018) / Лібкез портал. Режим доступу: <http://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-do-100-richchya-brest-litovskogo-miru-karta.html>, останній перегляд 09.12.2020

¹⁵ Кудряченко, А.І. (2020) Брестський мир України 1918 р.: геополітичні імперативи та міжнародне значення. Academia. Terra Historiae. Студії на пошану Валерія Смоля : У 2-х кн. / відпов. ред. Боряк Геннадій ; упоряд. Блашук Світлана, Боряк Геннадій, Горобець Віктор, Кудряченко Андрій, Матях Валентина, Ткаченко Василь, Солошенко Вікторія, Ясь Олексій. Кн. 1 :. – С.141.

¹⁶ Так само. – С. 141.

¹⁷ Нуриев А. Брест-Литовск: первое соглашение между Турцией и Украиной / TRT на русском. Режим доступу: <https://www.trtrussian.com/mnenie/brest-litovsk-pervoe-soglashenie-mezhdu-turciej-i-ukrainoj-3770421>, останній перегляд 09.12.2020

¹⁸ Кудряченко, А.І. (2020) Брестський мир України 1918 р.: геополітичні імперативи та міжнародне значення. Academia. Terra Historiae. Студії на пошану Валерія Смоля : У 2-х кн. / відпов. ред. Боряк Геннадій ; упоряд. Блашук Світлана, Боряк Геннадій, Горобець Віктор, Кудряченко Андрій, Матях Валентина, Ткаченко Василь, Солошенко Вікторія, Ясь Олексій. Кн. 1:.. – С.142.

офіційна дипломатична місія «нової України»¹⁹, а її повноваження визнали країни Четверного союзу та російського Раднаркому. Саме ця делегація, отримавши інструкції від М. Грушевського, «домоглася визнання УНР і приєднання до неї Холмщини, Підляшшя, Східну Галичину, Буковину та Закарпаття»²⁰.

5 січня 1918 р. представники Четверного союзу висловили до радянської делегації свої претензії щодо порушення територіальної цілісності УНР, оскільки на той час радянськими військами було окуповано вже більше 150 тис. км кв, включаючи й частину українських територій²¹, утворивши маріонеткові уряди у Харькові та Луганську, контролюючи велику частину Східної України, кордон пролягав по межі з Катеринославською та Харківською губерніями²².

Османська імперія цілком розділяла погляди німецького керівництва, вбачаючи проблему з боку більшовицької Росії. Османська імперія вже тривалий час мала серйозний конфлікт та війну з Росією, а Перша Світова давала шанс відігратися, що повністю співвідносилось з планами німецького керівництва. Османську владу дратували посягання на території, які вони по праву вважали своїми та не поділяли поглядів більшовиків з приводу України та Фінляндії. Підтвердження цьому можна привести приклад із листа прем'єр-міністра Туреччини Телета Паші до адвоката головнокомандуючого турецької армії - Енверу Паші: «У програмі більшовиків у іншій формі зазначається наново відновлення давньої Великої Росії. Вони по-справжньому порушили питання про створення СРСР і знищення свободи Фінляндії та України...»²³

---

¹⁹ Нариси з історії дипломатії України / НАН України. Ін-т історії України; Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Альтернативи, 2001. – С. 323.

²⁰ Так само. – С. 323.

²¹ Михайлов // Уроки одной недели (Переписка на исторические темы). - М., 1989. - С. 104.

²² Головченко В., Матвієнко В. Дипломатична історія України : підручн. / - Київ : Ніка-Центр, 2018. – С. 323.

²³ Туранли Ф. Г. О. З історії зовнішньополітичної діяльності уряду Української держави 1918-1920 рр. / Ф. Г. Туранли // Вісник. Східні мови та літератури. Історія / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. - 2000. - Вип. 3. – С. 69.

1.2.1 Кримське питання в дипломатичних відносинах УНР та Османської Імперії

Важливим фактором у відносинах української влади з османською був також Кримський півострів. У січні 1918 р. кримськотатарське військо зазнало поразки у битві з більшовиками²⁴, тому частину півострова доводилося ділити з ними. Численність біженців із Криму на території Османської імперії та популяризація цього аспекту в османських газетах впливало на рішення Талату Паші щодо Кримського півострова²⁵ та збільшувало занепокоєння на рахунок того, чи можливе врегулювання цього питання з українською владою. Незадовго до військових дій з більшовиками, Джафер Сейдахмет, один із лідерів національного руху кримських татар²⁶, був ініціатором збору Курултаю, яке відбулося 9 грудня 1917 року. Кримські татари почали формувати національний парламент (курултай) та власний уряд. Талат Паша сподівався, що Українська влада дасть можливість створити мусульманські уряди в Криму та на Кавказі²⁷. Також, у цей час проголошується конституція, яка декларує утворення Кримської Демократичної Республіки²⁸. Прем'єр-міністр обіцяв, що після підписання угоди з Україною першою допомогою їй з боку Османської імперії була б організація звільнення та повернення додому 40-тис. полонених у Німеччині²⁹. Кримський півострів мав, як стратегічне значення, так і економічне для української влади, так як це дозволяло краще скоординувати свої дії у війні з більшовиками, а відкриття навігаційної лінії

---

²⁴ Кирилл Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.uclainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 19.04.2021

²⁵ Так само.

²⁶ Т. Бикова. Сейдамет Джафер // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2012. — Т. 9 : Прил. — С. 506.

²⁷ Кирилл Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.uclainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 19.04.2021

²⁸ Так само.

²⁹ Так само.

між Одесою та турецькими портами Чорного моря³⁰ сприяло б вільній торгівлі між державами. Таке ж значення Крим мав і для Османської імперії, тільки, крім цього, після припливу біженців у державу, Талат Паша дуже ризикував своєю репутацією, якби відмовив у підтримці та якби не робив ніяких дій в сторону новоствореної Республіки. Захоплення півострова більшовиками означало для Талата Паші також і те, що російська загроза знову нависала над османами. Оскільки османський уряд був добре обізнаний у тому, як більшовики проводять свою політику, створення ще одного «червоного» маріонеткового уряду їм не хотілося. Але, виходить, що Талат Паша був зацікавлений у тому, аби створити власний маріонетковий уряд в Криму. Що також цікаво, Талат Паша в принципі вважав, що з українською делегацією від УЦР не можна підписати договір, оскільки вона «непридатна приймати великі рішення»³¹, тому він дуже сподівався на активні пошуки вирішення суспільних військових та економічних проблем із урядом Павла Скоропадського.

1.2.2 Основні постулати

На Брест-Литовській конференції Османська імперія, незважаючи на протести радянської сторони, обговорювала з представниками українського уряду проблеми їхніх міжнародних відносин та запропонувала Україні укладання договору з Четверним союзом. Османська сторона висловлювала інтерес до України ще за три роки до обговорення Брестського договору. У 1915 р. представник Спілки визволення України Маркіян Басок-Меленевский, отримав від Мехмеда Талата-паші, міністра внутрішніх справ, «схвалення майбутньої незалежної України, яка прозвучала з боку Центральних держав»³².

---

³⁰ Кирилли Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.ucreainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 19.04.2021

³¹ Так само.

³² Туранли Ф. Г. О. З історії зовнішньополітичної діяльності уряду Української держави 1918-1920 рр. / Ф. Г. Туранли // Вісник. Східні мови та літератури. Історія / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. - 2000. - Вип. 3. – С. 69.

Брестський договір означав встановлення дипломатичних відносин між Українською Народною республікою та Центральними державами: Німецькою імперією, Австро-Угорщиною, Османською Імперією та Болгарським Царством, взаємну відмову від сплати контрибуцій, також відшкодування збитків, обмін полоненими та врегулювання економічних відносин³³. Цей документ складався з 10 статей, у яких визначалися міжнародні відносини та зобов'язання сторін. Також, за результатами договору, Австро-Угорщина повинна була поступитися Україні Холмщиною, створити українську провінцію з Буковини та забезпечити мовні права українців в імперії³⁴. Брестський договір із Україною, став першим договором Османської Імперії підписаним після більше трьох років війни. У результаті переговорів 12 лютого 1918 р. був підписаний договір між Османською імперією та Україною, згідно з яким османським урядом повністю визнавалася незалежність Української держави та встановлення подальших дипломатичних взаємозв'язків. Османській-український договір не мав власної назви, він був додатковим до Брестського мирного та підписаний 12 лютого 1918 року. Він дозволяв призначати генеральних консулів, просто консулів та віцеконсулів з дотриманням «принципу взаємності»: Необхідність підготовки консульської конвенції, передбачалося також ведення економічних відносин до підписання остаточного договору з Османською імперією.³⁵

Османський парламент (меджліс) ратифікував договір, а міністр закордонних справ, Ахмед Несими, вказував на «економічні переваги

---

³³ Матяш І. Іноземні представництва в Україні (1917 -1919 рр.): державна місія та повсякденність. – К.: Інститут історії України НАН України, 2019. – С. 144 – 145.

³⁴ Нуриев А. Брест-Литовск: первое соглашение между Турцией и Украиной / TRT на русском. Режим доступу: <https://www.trtrussian.com/mnenie/brest-litovsk-pervoe-soglashenie-mezhdu-turciej-i-ukrainoj-3770421>, останній перегляд 13.03.2021

³⁵ Матяш І. Іноземні представництва в Україні (1917 -1919 рр.): державна місія та повсякденність. – К.: Інститут історії України НАН України, 2019. – С. 241.

договору», так як продаж Україною сільськогосподарських виробів, вугля, заліза, тощо, негативно впливали на економічну блокаду Антанти³⁶.

1.3 Наслідки переговорів у Бресті для УНР та ОІ та перші делегативні місії

Першим українським послом у Стамбул став Микола Левицький, в хроніці османської газети Tanin навіть вказували, що його прибуття являється «самым решительным и конкретным доказательством величайшей победы» османів над Російською Імперією³⁷. Також, ця ж газета писала про те, що Україна зобов'язана своїм існуванням османам, так як вони захищали Чорноморську протоку та Азовське море, чим погіршували економічну кризу в Росії і, нібито, сприяли закінченню царського режиму³⁸. У Києві дипломатичну місією з османської боку очолював Фахреддін бей, який раніше був послом Османської Імперії в Санкт-Петербурзі³⁹. Але це було тимчасовим призначенням, оскільки потім призначили Ахмеда Мухтара бея (Див. Додаток 1), досвідченого дипломата та колишнього посла Османської імперії в Греції⁴⁰. Однак, в Києві його урочисто приймав вже не уряд УЦР, а гетьман Павло Скоропадський.

Османський уряд вирішував всі питання з українськими колегами без втручання представників інших держав. 17 січня 1918 року відбулася зустріч, в якій турецька делегація «висловлювала особливу занепокоєність з приводу південних кордонів України та питання володіння колишнім Чорноморським флотом Росії»⁴¹. Українці, в свою чергу, цікавилися вільним проходом через

---

³⁶ Нуриев А. Брест-Литовск: первое соглашение между Турцией и Украиной / TRT на русском. Режим доступу: <https://www.trtrussian.com/mnenie/brest-litovsk-pervoe-soglashenie-mezhdu-turciej-i-ukrainoj-3770421>, останній перегляд 13.03.2021

³⁷ Так само.

³⁸ Так само.

³⁹ Так само.

⁴⁰ Так само.

⁴¹ Так само.

Босфор та Дарданели⁴². Османський уряд погодив вільний прохід по цим протокам українцями за умови відсутності воєнних дій⁴³.

Просування в бік українсько-османського договору відбулося восени 1918 року, після того, як сторони обмінялися ратифікаційними грамотами Брестського мирного договору⁴⁴. Обмін ратифікаційними грамотами відбувся 22 серпня 1918 року в посольстві Османської імперії на вулиці принца Євгенія у Відні⁴⁵. Однак, це ні до чого не призводить, оскільки українська делегація не мала чіткої позиції, а її невизначеність пояснюється новоутворенням влади на чолі з Павлом Скоропадським, що просто не встигла визначитись із політичним курсом. Від гетьмана очікувалося, що він буде дотримуватися умов Брестського миру щодо поставок продовольства, худоби, вугілля та військової продукції⁴⁶. Центральні держави визнали Скоропадського легітимним спадкоємцем влади після УНР, а відтак і чинність договору в Брест-Литовську, проте, тепер українському гетьману доводилося, по більшій мірі, показати своє право на владу за допомогою виконання умов договору.

Зі своєї сторони, османська сторона знову підіймає питання про захищеність південних околиць(рубежів?) України та про володіння Російським Чорноморським флотом⁴⁷. Важливість підняття цих питань перш за все стояла в небезпеці зі Східною боку. Російської імперії вже не існувало, але загроза більшовиків в Криму актуалізувало ці питання. Для української ж делегації важливим питанням стояло отримання вільного проходу через

---

⁴² Кириллі Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.ucreainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 20.04.2021

⁴³ Так само.

⁴⁴ Матяш І. Іноземні представництва в Україні (1917 -1919 рр.): державна місія та повсякденність. – К.: Інститут історії України НАН України, 2019. – С. 239 – 240.

⁴⁵ Так само. – С. 241.

⁴⁶ Матяш І. Іноземні представництва в Україні (1917 -1919 рр.): державна місія та повсякденність. – К.: Інститут історії України НАН України, 2019. – С. 240.

⁴⁷ Кириллі Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.ucreainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 31.03.2021

турецькі протоки⁴⁸. Через те, що договірної бази взаємин між УНР та Османською Імперією щодо координування вищезазначених питань раніше не було, вони домовились укласти консульську конвенцію, а також інші акти⁴⁹, так як це сприяло мирним відносинам обох сторін.

На цьому моменті з'являється дуже багато проблемних місць, оскільки, поки османська делегація перебувала в Києві та Одесі, раптом виявилось, що в Османській імперії не було свого представництва й посла з боку Української Держави, оскільки попередній посол і представник УЦР, Михайло Левицький, пішов у відставку⁵⁰ й Україні не було кого відправляти. За підсумком, делегація в Стамбул була зібрана 21 жовтня 1918 р, до складу якої входили голова Київської губернської земської управи - М. А. Суковкін, Л.Р. Кобилянський, секретар М. Любимський, князь В. Тенишев та інші⁵¹. Найголовніша проблема, яка не привела ні до яких домовленостей між Османською імперією та Українською Державою, була в призначенні послом М. Суковкіна. Олександр Шульгин, перший український Міністр закордонних справ⁵², як писав Кирилл Х., склав таку його характеристику: «царський бюрократ та плутократ,— такий як Ігор Кістяковський та Сергій Гербель, що знайшли притулок в Україні і запропонували їй свої послуги».⁵³

---

⁴⁸ Кирилл Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.uclainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 31.03.2021

⁴⁹ Українсько-Турецький Додатковий Договір до мирного договору, заключеного 9 лютого 1918 року в Берестю-Литовським між Українською Народною Республікою, з одної сторони, і Туреччиною, Німеччиною, Австро-Угорщиною і Болгарією, з другої сторони.—Мирний договір між Українською Народною Республікою, з одної, і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною, з другої сторони.—К., 1918, друкарня Р.К.Лубківського. — С.14.

⁵⁰ Матяш І. Іноземні представництва в Україні (1917 -1919 рр.): державна місія та повсякденність. — К.: Інститут історії України НАН України, 2019. С. 245.

⁵¹ Так само. — С. 245.

⁵² Кирилл Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.uclainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 31.03.2021

⁵³ Так само.

Складність призначення посла пояснювалася тим, що Османська сторона довго не хотіла приймати призначених із української сторони послів через те, що складнощів додавала більшовицька сторона, оскільки призначений постійним послом у Стамбул П. Чикаленко⁵⁴ (Див. Додаток 2) довго пояснював представникам османського уряду, що Павло Скоропадський ні в якому разі не відправить у Стамбул більшовика Християна Раковського, хоча чутки про це були⁵⁵. Це співпало з тим, що Османська імперія вже уклала Мудроське перемир'я з Великою Британією в Першій Світовій⁵⁶. ОІ виходила з війни. Це означало відкриття турецьких кордонів для Антанти, у тому числі й Чорноморської протоки.

Також, після указу Скоропадського 28 листопада 1918 р., коли повним ходом йшло повалення влади Директорією, Суковкін «повідомив дипломатичні кола і Османський МЗС, що Україна вважає себе частиною Великої Росії і охоче піде в майбутньому на возз'єднання територій». Дана заява спростовувала усі раніше відпрацьовані позитивні аспекти українізації, які були впроваджені за правління Павла Скоропадського. Суковкін проводив відверту проросійську політику та дивився в бік об'єднання України з Росією на федеративних умовах. Звичайно, довіри з боку Османської влади він не мав. Дізнавшись про указ Скоропадського 14 листопада 1918 р., у якому зазначається, що Україна має взяти на себе ініціативу створення «Всеросійської федерації»⁵⁷, М. Суковкін змінив офіційну мову з української на російську, а також зняв український прапор з консульської яхти «Великий

---

⁵⁴ Кириллі Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.ucrianarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 31.03.2021

⁵⁵ Так само.

⁵⁶ Матяш І. Іноземні представництва в Україні (1917 -1919 рр.): державна місія та повсякденність. – К.: Інститут історії України НАН України, 2019. С. 245.

⁵⁷ Кириллі Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.ucrianarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 31.03.2021

Князь Олександр Михайлович» та встановив Андріївський прапор⁵⁸. Ще одним «грандіозним» викидом із його боку було те, що на дипломатичних прийомах він носив російську форму, а коли Мустафа Кемаль-паша (Див. Додаток 3) запитав його про це, Суковкін відповів, що не було достатньо часу для замовлення української форми⁵⁹. Вже після повалення режиму Скоропадського та його втечею, Суковкін, як не мав себе поводити український посол, поширював серед турецьких та зарубіжних кіл неправдиву інформацію про повстання в Україні. За його словами, воно було «ультра-націоналістичним і більшовицьким»⁶⁰, закликаючи Антанту допомогти Гетьманату та, окрім цього, він розповідав про не існування руху за незалежність в Україні, весь хаос пов'язував також із більшовиками, а все «цивілізоване та культурне» російською діяльністю⁶¹. Він буквально закопував залишки української дипломатичної місії Української Держави в землю, оскільки, коли Вселенський патріарх грецької православної церкви відвідав українську делегацію, Суковкін заявив про єдність російської та української церкви⁶², також продовжуючи русифікацію українського посольства. А після програшу Османської імперії у війні це представництво перестало представляти будь-який інтерес. Тим більше, що в Україні з'являлася нова влада, чиї контакти з Османською імперією продовжилися новою хвилею.

Таким чином, одним із найважливіших наслідків Брест-Литовського мирного договору з дипломатичної точки зору стало те, що він заклав фундамент міжнародно-правовому визнанню Української Народної Республіки як незалежної країни серед Центральних держав та як суб'єкта міжнародних дипломатичних відносин. Пізніше, цю участь також розділяє

---

⁵⁸ Кирилли Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 pp. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.ucrainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 31.03.2021

⁵⁹ Так само.

⁶⁰ Так само.

⁶¹ Так само.

⁶² Так само.

Українська держава на чолі зі Скоропадським. Це, з одного боку, дипломатичний успіх, бо активізувало новостворену країну, оскільки відразу почала відбуватися делегативна робота послів в інші країни, а це — розширення можливостей для держави. З другого боку, це також значно зменшувало шанси на те, аби отримання політичної підтримки з боку Антанти курс розвику української сторони був протилежним до політичних ідей Антанти⁶³. Через що це можна вважати одним із важливих наслідків, оскільки, наприклад у час правління Скоропадського можливостей для встановлення контактів майже не було саме через відношення до України, як до «германофільської країни»⁶⁴. Тому ця спроба скомбінувати дуалізм позицій у єдиному політичному курсі мала стільки ж позитивних сторін для економіки та інших галузей, скільки й мінусів.

Однак, існуюча можливість підписання будь-яких домовленостей вичерпувалася швидкою та нестабільною зміною влади, довгим вибором українських представників у Османську імперію та їх затвердження. Однак, дипломатія між державами на цьому на закінчується, нова сформована влада УНР Директорія починає формувати новий політичний курс.

---

⁶³ Довган Ю. П. Політика Франції, Великої Британії та США щодо національної державності України в 1917–1920 рр. у вітчизняній та українській зарубіжній історіографії / Ю.П. Довган: Дис. ...канд. іст. наук. – Івано-Франківськ, 2006. С. 113 — 114.

⁶⁴ Так само. С. 116 — 117.

Розділ 2 Формування нових післявоєнних дипломатичних відносин (місій) УНР Директорії та Османської імперії 1918 – 1921 рр.

2.1 Формування та обмін дипломатичними місіями, (перші делегації в Османську імперію)

Українська Народна Республіка Директорія сформувалася в грудні 1918 року, як народний, націоналістичний та соціалістичний український бунт⁶⁵ проти режиму та уряду Павла Скоропадського з абсолютно іншим розумінням української ідеї, стратегічного напрямку та політичної спрямованості. У тодішніх умовах, як і для кожної новоявленої української влади періоду 1917 – 1919 рр., доводилося доводити право на існування незалежної держави. Відновлення УНР вимагало від її провідників не тільки розуміння всієї геополітичної ситуації, а також розробки плану та активне прийняття рішень.

Зовнішні обставини, із якими довелося зіткнутися з приходом до влади УНР, в першу чергу, стосувалися оточення з обох сторін арміями інших країн. Програна Центральними державами Перша Світова зіграла злий жарт із Україною. Німецькі війська, що покидали країну, затримувалися в ній, грабували місцеве населення⁶⁶, що викликало тривожну внутрішню проблему, із чим довелося зіткнутися на перших порах, роззброюючи та відправляючи їх додому. Крім цього, із Заходу існувало дві проблеми у вигляді Польщі, яка претендувала на Галичину та частину Волині, що знайшло своє відображення в Варшавському договорі⁶⁷ 1920 р., а також Антанта, яка окупувала Одесу, Миколаїв та Херсон⁶⁸, що не давало Україні активно розвивати економічні

---

⁶⁵ Кирилл Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.uainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 16.05.2021

⁶⁶ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. 12.

⁶⁷ Кралюк П. Варшавський договір 1920 года: українська оцінка. (1 октября 2016). Дата обращения: 8 сентября 2018. / ZN.UA // Електронний ресурс: <https://zn.ua/HISTORY/varshavskiy-dogovor-1920-goda-ukrainskaya-ocenka-.html>, останній перегляд 16.05.2021

⁶⁸ Скибіцький Юрій Анатолійович «Українського питання» в міжнародній політиці доби директорії / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю проголошення Акта Злуки Української Народної Республіки і

відносини з іншими країнами морським шляхом. Міжнародні відносини, таким чином, вибудовувалися складні. Звичайно, це підпадало під принцип поділу на сфери впливу після війни, проте саме з такої ситуації УНР Директорії доводилося виходити. Крім цього, на Сході України також панував хаос: Махновщина (анархо-комуністичні загони)⁶⁹ на Дикому Полі, Добровольча армія генерала Денікіна (пізніше Врангеля), і найбільша проблема у вигляді більшовиків⁷⁰.

У такій ситуації владі УНР Директорії було необхідно розвивати якісь міжнародні відносини, виходити на новий рівень за рахунок дипломатичних відносин, балансувати між «двох вогнів». Однак, навіть підписавши Першу відозву про антигетманське повстання 15 листопада 1918 р.⁷¹, у ньому не було згадано нічого про зовнішню політику, що говорить про те, що Директорія прийшла до влади, не маючи чіткого плану та концепції⁷². Яскраво виражена проблема підкреслювалася тим, що існувала міжпартійна боротьба між В. Винниченком, С. Петлюрою, Ф. Швецем, О. Андрієвським та А. Макаренком⁷³. Не було об'єднаної думки, тому й не існувало пріоритетів стосовно зовнішньополітичного курсу. В. Винниченко казав про цю ситуацію так:

«...підемо з Антантою — загинемо через реакцію, що прийде з Антантою, через недовір'я народу, і попадемо в обійми єдиної-неділимої, яка вже соромливо стоїть за спиною милих союзників і жде слушного часу.

Західноукраїнської Народної Республіки // Енциклопедичне видавництво. Київ. 2019. — С. 245 — 246.

⁶⁹ Іванець А. В. Кримське питання в політиці Української Народної Республіки періоду Директорії (кін. 1918–1920 рр.). Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук: 07.00.01/ Науково-дослідницький інститут українознавства. Київ. — 2016. — С. 70.

⁷⁰ Павлюк О. В. Дипломатія незалежних українських урядів (1917 - 1920). Нариси з історії дипломатії України / НАН України. Ін-т історії України; Відп. ред. В. А. Смолій. — К.: Альтернативи, 2001. — С. 341.

⁷¹ Так само. — С. 341.

⁷² Так само. — С. 341 – 342.

⁷³ Так само. — С. 341 – 342.

Підемо з більшовиками — загинемо через анархію, а потім через ту саму реакцію, за стиною якої стоїть тая сама єдина-неділима.⁷⁴»

Коли війська Центральних держав покинули Україну, країна залишилася без військового захисту. Бачивши проблеми з усіх боків та не маючи об'єднаної думки, у програмній прокламації Директорії 14 грудня 1918 влада заявляла про нейтралітет та бажання мирного співжиття з народами всіх держав⁷⁵. Така відсутність політичного курсу не говорить ні про що інше, як про нерішучість політики Директорії, оскільки вибирати союзника або, принаймні, політичний ухил, було необхідністю в даній ситуації, оскільки вибрана стратегія вела швидше до нерозуміння та відсутності підтримки⁷⁶, що у Антанти, що у більшовиків, плани яких на Україну були дуже конкретні.

Однак, прокламація була лише спробою згладити кути міжпартійної метушні, але нічого не говорило про подальші дії. Проте відомо, що частина партії була за союз із більшовиками (В.К. Винниченко, В.М. Чеховський, М.Ю. Шаповал)⁷⁷, а друга — на чолі з С.В. Петлюрою — за союз із Антантою проти більшовиків⁷⁸. Незважаючи на те, що *de jure* внутрішній курс Директорії відштовхувався від інтересів робітників селянських мас⁷⁹, *de facto* урядова політика еволюціонувала в напрямку ліберальної демократії саме Західного зразка⁸⁰, намагаючись підтримувати більше дипломатичних відносин із Антантою, відсилаючи ноти та пробуючи свої сили в обговоренні питання окупації союзницькими військами Одеси⁸¹.

---

⁷⁴ Павлюк О. В. Дипломатія незалежних українських урядів (1917 - 1920). Нариси з історії дипломатії України / НАН України. Ін-т історії України; Відп. ред. В. А. Смолій. — К.: Альтернативи, 2001. — С. 341.

⁷⁵ Так само. — С. 342.

⁷⁶ Так само. — С. 342.

⁷⁷ Матяш І. Іноземні представництва в Україні (1917 -1919 рр.): державна місія та повсякденність. — К.: Інститут історії України НАН України, 2019. С. 366.

⁷⁸ Так само. — С. 366.

⁷⁹ Головченко В. Дипломатична історія України : підручн. / Володимир Головченко, Віктор Матвієнко. - Київ : Ніка-Центр, 2018.— С. 291.

⁸⁰ Так само. — С. 291.

⁸¹ Так само. — С. 291 – 292.

Починаючи вибудовувати міжнародну політику та споруджуючи посольські місії, однією з важливих спрямувань було вибудовування комунікації з османськими представниками. Але делегація від Української Народної Республіки виїхала в Османську імперію не зовсім з власної ініціативи. 4 січня 1919 р до В. М. Чеховському приїхав Ахмед Мухтар-бей якраз щодо призначення українського посла в Стамбул⁸². А пов'язано це було з тим, що гетьманський посол М.А. Суковкін скомпрометував себе протиукраїнську діяльністю, звернувшись в зовнішньополітичне відомство, щоб отримати 10 тисяч турецьких лір⁸³. Османський уряд був добре обізнаний про те, що новою українською владою Суковкін не підтверджений в статусі посла. Так османський уряд дізнався про те, що в Стамбул таки планується дипломатична місія на чолі з Олександром Лотоцьким⁸⁴. Причина та ціль, ухвалена Директорією УНР – це діалог з Вселенським Патріархом грецької церкви щодо визнання Української Автокефальної Православної Церкви. Незабаром після цього урядом було прийнято рішення прибрати з посад Михайла Суковкіна, Федора Штейнгеля, В'ячеслава Липинського, Владислава Дашкевича-Горбацького, Костянтина Середину, Миколу Могилянського, Івана Коростовцев, Олександра Іваніва, Яна Токаржевського-Карашевича⁸⁵.

2.2 Перспективи зовнішньополітичного курсу УНР Директорії в Османську імперію

Визнання Української Автокефальної Православної церкви для уряду Директорії УНР було завданням першорядної важливості в діалозі з Османською імперією. Такою самою важливістю це обростало й для Олександра Лотоцького, оскільки мав потрібні знання, був автором автокефалії⁸⁶. Оскільки українська православна церква до 1686 року підпадала

---

⁸² Матяш І. Іноземні представництва в Україні (1917 -1919 рр.): державна місія та повсякденність. – К.: Інститут історії України НАН України, 2019. С. 378.

⁸³ Так само. – С. 378.

⁸⁴ Так само. – С. 378.

⁸⁵ Так само. – С. 379.

⁸⁶ Кириллі Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу:

під юрисдикцію саме Константинопольської Церкви⁸⁷, а пізніше це змінилося за рахунок російського панування на території України, величезною важливістю для УНР Директорії було показати, що політичне спрямування та підпорядкування змінилося. Українська Народна Республіка Директорія у такий засіб в міжнародній політиці, хотіла довести Антанті, що Україна не належить до «єдиной і неделимой Росии».

Завдання було потрібним, але, також, абсолютно нездійсненним у даних умовах. Пояснюється це тим, що Антанта окупувала Стамбул та уряд Султана підпорядковувалося їй⁸⁸. Антанті ж, в свою чергу, було неприйнятно підтримувати відносини з УНР Директорією, навіть якщо та мала намір стати блоком в боротьбі з більшовизмом. Така політика ще й пов'язана з тим, що Добровольча армія генерала Денікіна підтримувалася Антантою, а та, в свою чергу, мала свої плани на Україну та самостійницькі випадки руйнували концепцію об'єднання російських земель.

Існування українського Посольства в Стамбулі та підтримка активних дипломатичних відносин не було пріоритетним завданням для уряду Султана⁸⁹, однак, це не останні завдання, з якими О. Лотоцький приїхав та які намагався налагодити. Однією автокефалією мета не обмежувалася, тому важливим пунктом було встановлення економічних відносин із Туреччиною морським шляхом⁹⁰. О. Лотоцький вважав, що до цього часу такого роду обіцянки від попередніх урядів були нездійсненими байками⁹¹, проте він вірив та був упевнений, що з приходом до Османській імперії нового уряду, це в корені зміниться.

<https://www.ucrainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 18.05.2021

⁸⁷ Так само.

⁸⁸ Так само.

⁸⁹ Так само.

⁹⁰ Так само.

⁹¹ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. С. – 40.

Морські судна та власність, яка перебувала в різних окупованих українських портах⁹², зумовлювала подальші дії Посольства, а саме спроби домовитися з Антантою про те, що суди ці необхідні для підтримання країни в умовах війни⁹³. Однак, ці спроби ні до чого не привели. У такому випадку, до обговорення цієї мети навіть не дійшло, аудієнції з Султаном у О. Лотоцького не було⁹⁴.

Крім цього, зовнішня діяльність Посольства також була спрямована на те, щоб вирішувати проблему тисяч українських громадян, які перебували в Стамбулі та були, або полоненими в зв'язку з ще Першою світовою війною⁹⁵, або біженцями, які шукали способи для існування в Стамбулі⁹⁶.

Усі ці цілі об'єднувалися в одну для УНР Директорії: підтримка дипломатичних відносин, висилка Посольства, спроби організувати аудієнції з Султаном, все це було необхідно для того, щоб забезпечити Українському уряду вихід на міжнародну арену, чого не можна було досягти в тогочасній геополітичній ситуації з іншими країнами безпосередньо. Саме в Стамбулі, та й вся країна в цілому, була таким собі місцем, де багато геополітичних інтересів перетиналися⁹⁷, тому Україні було необхідно мати там своє Посольство.

Довести до кінця ці цілі О. Лотоцькому не вдалося, тому перспективи зовнішньополітичного курсу так і залишилися «в планах», а 25 березня 1920

---

⁹² Кириллі Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.ucrainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 18.05.2021

⁹³ Кудряченко, А.І., ed. (2011) Україна в Європі: контекст міжнародних відносин. Видавництво «Фенікс», Київ. 2011. — С. 267 — 268.

⁹⁴ Кириллі Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.ucrainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 19.05.2021

⁹⁵ Так само.

⁹⁶ Так само.

⁹⁷ Сибіга А. «Посольство УНР у Туреччині мало два автомобілі, на той час — небачена розкіш» (28.12.2020) / UKRINFORM.UA // Електронний ресурс: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3162034-andrij-sibiga-posolstvo-unr-u-tureccini-malo-dva-avtomobili-na-toj-cas-nebacena-rozkis.html>, відвідано 18.05.2021

р., на вимогу уряду Директорії його було відкликано з Стамбула⁹⁸. Його замінив Токаржевській-Карашевич, який залишався в Стамбулі до 11 жовтня 1921 року, що можна назвати кінцем дипломатичної місії Української Демократичної Республіки в Османській імперії⁹⁹.

2.3 Перспектива Османської Імперії та Кримське питання

Кримське питання у відносинах між Українською Народною Республікою та Османської імперії також займав місце і, для останньої, займало одну з головних ролей. Кримський півострів - це причина серйозних розбіжностей. Питання майбутнього цього острова та кримських татар стояло гостро, оскільки самі кримські татари були проти висунутих українською владою претензій на ці території¹⁰⁰. Таку проблему можна зустрічати і під час правління Павла Скоропадського, так і при УНР Директорії, для яких важливим пунктом у реалізації амбіцій, охорони рубежів, налаштувань економічних відносин було необхідно дотримуватися територіальної цілісності. У ці плани входив Кримський півострів.

Кримськотатарська депутація в Стамбулі почалася ще з претензій Павла Скоропадського на Крим¹⁰¹, було направлено безліч нот в Стамбул, також кримськотатарські дипломати на чолі з Джафером Сейдахметом були зустрінуті німецькими дипломатами, які заявляли, що «Німеччина сприятиме організації Криму як незалежної держави»¹⁰². Крім цього, Османська преса дуже засудила українські плани на Кримський півострів та відзначала з іронією, що в спробі дотримуватися принципу самовизначення, вона не

---

⁹⁸ Гай-Нижник П. П. Україна – Туреччина: становлення міждержавних і дипломатичних взаємин (1917–1921 рр.) // Гілея. – 2020. – Вип.157 (№6–9). – Ч.1. Історичні науки. – С.14.

⁹⁹ Кирилли Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.ucreainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 19.05.2021

¹⁰⁰ Так само.

¹⁰¹ Так само.

¹⁰² Так само.

застосовує той же принцип на інші народи¹⁰³. Таким чином, кримськотатарські представники заявили про себе, про бажання визнати незалежність Криму, намагаючись отримати підтримку Османської імперії. Головним у цих взаєминах виступав Хасан Сабрі Айвазов, один із учасників кримськотатарського національного руху та голова Курултаю¹⁰⁴, а також дуже хороший знайомий з державними діячами Османської імперії, наприклад, з Енвером Пашею¹⁰⁵.

У вересні 1918 року великий візир Талаат Паша приїхав до Берліна, щоб обговорити питання Криму безпосередньо з німецькими представниками¹⁰⁶, там же і в той самий час опинився Павло Скоропадський, але зустрічі не відбулося¹⁰⁷. Кримське питання так і не було відрегульований між Україною, Туреччиною та Османською імперією до кінця Першої Світової. Однак добрі відносини між кримськотатарськими та османськими представниками створювало кризу в стосунках з українськими представниками, що й стало ношею Української Народної Республіки Директорії.

Після приходу УНР до влади, Кримське питання майже відразу ж отримало свою частку уваги 17 грудня 1918 р¹⁰⁸. У зареєстрованому проханні Голови морської господарської управи Морського міністерства було порушене питання про визначення Криму¹⁰⁹. Зовнішньополітичне відомство,

---

¹⁰³ Кирилли Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.ucrainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 19.05.2021

¹⁰⁴ Так само.

¹⁰⁵ Так само.

¹⁰⁶ Так само.

¹⁰⁷ Так само.

¹⁰⁸ Іванець А. В. Кримське питання в політиці Української Народної Республіки періоду Директорії (кін. 1918–1920 рр.). Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук: 07.00.01/ Науково-дослідницький інститут українознавства. Київ. — 2016. — С. 61.

¹⁰⁹ Так само. — С. 61.

отримавши це прохання, відповіло за 3 дні, що «Крим вважається територією України»¹¹⁰.

Однак, згідно з Брестським мирним договором, Крим не був українським. А в самій статті вказувалося:

«Що стосується економічних відносин між Османською імперією та Українською Народною Республікою, то вони повинні, до тих пір, поки не буде підписано остаточний договір про економічні взаємовідносини, регулюватися на основі найбільшого сприяння. Жодна зі сторін не повинна претендувати на пільговий режим, який інша сторона надала або повинна надати будь-якій іншій державі, що витікає з цього або майбутнього митного союзу»¹¹¹.

Згідно з пунктом цього договору, питання Кримського півострова взагалі повинно був відтягатися до того моменту, поки не буде якогось логічного початку економічних відносин між Османською імперією та Українською державою. Однак, українські претензії на Крим та затяте відторгнення їх кримськотатарською парламентом приводило в замішання османський уряд, який у той час був зайнятий зовсім іншими справами. Як мінімум, головними питаннями були територіальна цілісність в умовах окупації, а ворожі відносини в парламенті доповнювали загальну картину невизначеності політичного курсу в Османській імперії. Таким чином, практично віддаючи питання Криму на регулювання в руки самого кримськотатарського населення та Української Народної Республіки Директорії.

Фактично, кримськотатарський уряд максимально відтягував всілякі домагання на Кримський півострів, поки Українська держава розбиралася з

---

¹¹⁰ Іванець А. В. Кримське питання в політиці Української Народної Республіки періоду Директорії (кін. 1918–1920 рр.). Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук: 07.00.01/ Науково-дослідницький інститут українознавства. Київ. — 2016. — С. 61.

¹¹¹ Степаненко О. Кримське питання у дипломатичних відносинах України та Османської імперії (13.10.2016) / Islam.in.ua // Електронний ресурс: <https://islam.in.ua/ua/istoriya/krymske-pytannya-u-dyplomatychnyh-vidnosynah-ukrayiny-ta-osmanskoji-imperiyi>, відвідано 19.05.2021

проблемами військових конфліктів, які відбувалися на території колишньої Російської імперії¹¹². Тому Кримське питання так і не було закрито жодною стороною. Османська імперія не мала ніяких можливостей для того, щоб підтримувати будь-які дипломатичні відносини з Українською Народною Республікою. Навіть самі базові речі, такі як підписання нового договору, затвердження та функціональність посольств обох посольств, активна співпраця стосовно різних спектрів для загальної взаємовигоди, не були виконані. Від цього виходить, що до питання про Кримський півострів, як і про будь-які перспективи для Османської імперії у всіх цих взаєминах було необхідно провести ще величезну роботу, яка й могла визначити чітку та структуровану політику стосовно всіх важливих пунктів.

---

¹¹² Кирилли Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 pp. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.ucrainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 22.05.2021

Розділ 3. Персоналія О. Лотоцького як основного діяча української політичної арени в період 1918 — 1921 рр. та його досвід в україно-османських відносинах

3.1 Персона та посольська місія О. Лотоцького в контексті виходу УНР Директорії на міжнародну дипломатичну арену 1918 – 1920 рр.

Справою українського Посольства при Українській Народній Республіці, станом на квітень 1919¹¹³ - березень 1920¹¹⁴, було налагодження дипломатичних відносин із Османською імперією. Цю важливу для економічної та політичної стабільності держави місію взяв на себе Олександр Гнатович Лотоцький. Першочергово – це вчений та дослідник історії Церкви¹¹⁵, у більшості часу з 1900 років було займався політикою, а, головним чином, вирішенням проблем в Україні в рамках політичного життя¹¹⁶.

У 1917, після Лютневої революції, О. Лотоцький був одним із ініціаторів створення, а також головою Виконавчого комітету¹¹⁷. Вересень 1917 р — став Генеральним Писарем Генерального Секретаріату України¹¹⁸, від чого відмовився через 3 місяці¹¹⁹. У тому ж місяці його делегують до ставки верховного головнокомандувача російської армії, де, після підписання угоди з генералом М. Духоніним¹²⁰, завдання О. Лотоцького була в тому, щоб умови цієї угоди виконувалися обоюдно. Також був членом Товариства

---

¹¹³ Михайленко Г.М. Олександр Лотоцький (1870–1939 рр.): інтелектуальна біографія історика / Г.М. Михайленко. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. – 108.

¹¹⁴ Так само. – С. 109.

¹¹⁵ Так само. – С. 102.

¹¹⁶ Так само. – С. 102.

¹¹⁷ Так само. – С. 103.

¹¹⁸ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. С. – 9.

¹¹⁹ Так само. – С. 9.

¹²⁰ Михайленко Г.М. Олександр Лотоцький (1870–1939 рр.): інтелектуальна біографія історика / Г.М. Михайленко. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 103.

Українських Поступовців¹²¹, яке пізніше перейменували в «Союз українських автономістів-федералістів».

Одним із важливих напрямків його діяльності, як було зазначено вище, була церковна боротьба, а саме встановлення автокефалії української Церкви. Займаючись політичною діяльністю, Лотоцький шукав способи відродження українського церковного руху, що, пізніше, при Посольстві в Османській імперії, він і буде займатися. Головною проблемою тут виступало те, що українське православ'я після 1686 року підпорядковувалося Патріархату Московському, що також означало зміну політичного підпорядкування¹²². Тому так важливо, при спробах утвердитися, як незалежна держава, відколотися від церковної юрисдикції Московського Патріархату¹²³. А вже церковна легітимність могла бути отримана виключно через визнання її Вселенської Церкви Константинополя¹²⁴. У січні 1918 р. при новому уряді в чолі з В. Голубовичем¹²⁵, при Міністерстві внутрішніх справ, у справах церкви був створений Департамент сповідань¹²⁶.

Уже після встановлення влади Павлом Скоропадським, О. Лотоцький зайняв посаду міністра сповідань замість В. Зіньківського Головною діяльністю О. Лотоцького на цій посаді було довести української влади і при спілкуванні з Ф. Лизогубом, що необхідно боротися за автокефалію¹²⁷: «Основна засада української держави, – говорив він, – полягає в тому, що в самостійній державі має бути і самостійна церква...¹²⁸». На цій посаді він

---

¹²¹ Михайленко Г.М. Олександр Лотоцький (1870–1939 рр.): інтелектуальна біографія історика / Г.М. Михайленко. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 103.

¹²² Кирилли Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу: <https://www.uainarna.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>, останній перегляд 16.05.2021

¹²³ Так само.

¹²⁴ Так само.

¹²⁵ Михайленко Г.М. Олександр Лотоцький (1870–1939 рр.): інтелектуальна біографія історика / Г.М. Михайленко. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 105.

¹²⁶ Так само. – С. 105.

¹²⁷ Так само. – С. 106.

¹²⁸ Так само. – С. 106

протримався недовго, його замінили М. Вороновичем, який не підтримував ідею автокефалії¹²⁹, чим і підходив Павлу Скоропадському в тодішніх умовах. Пізніше, у власних мемуарах, О. Лотоцький висловився про правління гетьмана, описуючи його як «болячки гетьманського правління»¹³⁰, опозиційно підтримуючи селянські та народні повстання 1918 р. проти Скоропадського¹³¹. Уже в кінці правління українського гетьмана, коли на Київ наступала Директорія, у Павла Скоропадського була велика проблема з відсутністю боєздатної армії. Олександр Лотоцький виказував, що проблема армії одночасно була проблемою гетьмана, а також і німецького керівництва, яке якраз стримувало можливість нарощування цієї самої армії¹³². Як писав О. Лотоцький, у травні 1918 р., він відмовився від роботи на Скоропадського через «неможливість докладати рук до протинародної чинності гетьманського уряду»¹³³.

Із приходом до влади УНР Директорії, ситуація в корені міняється, питання про автокефалію української церкви знову стає актуальним, але вже й для української влади. 1 січня 1919 року, публікується «Закон про вищий уряд Української Автокефальної Православної Церкви», який базувався на програмі О. Лотоцького¹³⁴. Саме в цей час владою УНР Директорії споряджається посольство в Османську імперію із метою встановлення української церковної автокефалії та нових дипломатичних відносин, які мали базуватися на інших умовах. Умови відрізнялися вже хоча б тому, що, через окупацію Османської імперії союзними військами Антанти, відкрито виявляти підтримку Директорії османська влада не могла. Також, важливою

---

¹²⁹ Михайленко Г.М. Олександр Лотоцький (1870–1939 рр.): інтелектуальна біографія історика / Г.М. Михайленко. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 107.

¹³⁰ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. – 7.

¹³¹ Так само. – С. 7 – 8.

¹³² Так само. – С. 8.

¹³³ Так само. – С. 9.

¹³⁴ Михайленко Г.М. Олександр Лотоцький (1870–1939 рр.): інтелектуальна біографія історика / Г.М. Михайленко. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 107.

метою було замінити посла Суковкіна в Стамбулі, який всіма своїми діями знищував репутацію української влади, пропагуючи проросійську позицію та діючи в інтересах незалежних від нинішнього керівництва в Україні.

3.2 Досвід дипломатичних взаємин О. Лотоцького з Османською імперією

Нові політичні умови вимагали формування нового посольства, здатного врегулювати дипломатичні відносини з Османською імперією. Раніше, в обставинах війни та після підписання Брестського мирного договору, умови співпраці були конкретні, а сам договір автоматично підкріплював статус незалежності України. В умовах післявоєнних ситуація змінилася, Османська імперія перебувала під управлінням Антанти, а УНР Директорія, де юре, зберігала статус незалежності за Брестським договором, де факто, цю незалежність треба було доводити, споруджуючи посольства в інші країни. Хоча післявоєнні міжнародні відносини вибудовували в більшості не професійні дипломати, а військові, але Стамбул, як писав О. Лотоцький, являв собою місце саме для дипломатії¹³⁵.

Правильно підійти до відбору людей для поїздки теж окреме завдання, що вимагає особливого підходу. О. Лотоцький не знав нікого, окрім П. Чикаленка, а також не знав, хто зі старого складу гетьманського посольства симпатизує Суковкіну¹³⁶. У Османську імперію Олександр Лотоцький виїхав разом зі своєю сім'єю: дружиною Німфодорою, донькою Оксаною та сином Борисом¹³⁷. Посольство складалося з О. Лотоцького, П. Чикаленка, В. Приходька, О. Коваленка, М. Ковальського, військового аташе полковника В. Кедровського та його заступника генерала Остафіїва, юрисконсульта В. Радзимовського та двох курерів П. Лінкевича та В. Желехівського¹³⁸. Склад

---

¹³⁵ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. – 64.

¹³⁶ Так само. – С. 12.

¹³⁷ Михайленко Г.М. Олександр Лотоцький (1870–1939 рр.): інтелектуальна біографія історика / Г.М. Михайленко. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 108.

¹³⁸ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. – 12.

Посольства не залишався таким же до 1920 року. Радзимовському необхідно було повернутися до Києва по «сімейним справам», але був убитий більшовиками по дорозі до міста¹³⁹. Лінкевичева та Жехелівського вислали додому за поданням самого Лотоцького, подробиці якого не вказуються¹⁴⁰.

У попередніх розділах було зазначено, що організація українських посольств в Османській імперії займала тривалий час. На те були об'єктивні причини, наприклад, перекриті дороги, тривалий вибір та затвердження послів. У випадку з Олександром Лотоцьким, затримка пояснювалася декількома факторами. Більшовики наближалися до Києва, тому посольський склад виїхав із запізненням – 26 січня 1918 р¹⁴¹. Також, Одесу окупували війська Антанти, тому добиратися в Османську імперію довелося через Галичину, Будапешт та Відень¹⁴². У Відні було необхідно отримати французьку візу, а французький генерал Пелле, який міг дати візу, виїхав у Францію на місяць¹⁴³. Далі шлях дипломатів лежав через Югославію до Венеції, але й тут сталася затримка, оскільки Югославія саме закрила кордони¹⁴⁴.

В сучасному світі статус дипломата передбачає і належну фінансову підтримку, і дипломатичну недоторканність, проте на початку ХХ ст. правила на міжнародній арені діяли інші, а обставини, в яких опинилася Українська Народна Республіка Директорія, не дозволяла забезпечити дипломатам належних умов. Говорячи про забезпечення посольства, О. Лотоцький відзначав: «Грошей було мало, аби дібратися всім составом до Османської імперії. Вистачало на потреби пароплаву (харч у буфеті, тощо) та на запаси, якими запаслися у Відні.¹⁴⁵»

---

¹³⁹ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. – 18.

¹⁴⁰ Так само. – С. 18.

¹⁴¹ Так само. – С. 15.

¹⁴² Так само. – С. 15.

¹⁴³ Так само. – С. 19.

¹⁴⁴ Так само. – С. 19.

¹⁴⁵ Так само. – С. 19 – 20.

Остаточню в Османську імперію О. Лотоцький прибув 23 квітня 1918 р., до Золотого Рогу¹⁴⁶. Нове українське посольство зустріли представники гетьманського посольства на чолі з Л. Кобилянським, яке не поділяло поглядів Суковкіна, що й було подивом для Лотоцького, оскільки все, що він знав про Посольство Суковкіна, були виключно негативні речі, що стосуються конкретної діяльності Михайла Суковкіна в період повалення режиму Скоропадського та приходу до влади УНР Директорії¹⁴⁷. До Києва дійшли вістки про його зрадницьку політику, у період міжвладдя Суковкін зумів зіпсувати імідж та репутацію нової української влади та посольства, компрометуючи її перед османським урядом.

Конкретні цілі, з якими їхало Посольство від УНР Директорії, частково перетиналися з місіями попередніх Посольств, а саме: необхідність вибудувати дипломатичні відносини, відмінні від тих, які сумно закінчилися між Українською Народною Республікою та Османською імперією після підписання Брестського миру, а також актуалізувати економічні відносини. Тут все трохи складніше, О. Лотоцький часто помічав, що Антанта, після перемоги над Центральними Державами, не виявляла достатнього розуміння, не оцінювала нові обставини, вважала Україну частиною «єдиної неділимої Росії»¹⁴⁸, а саме, за рахунок дій Антанти багато чого не було досягнуто, особливо економічних взаємин між Українською Народною Республікою та Османською імперією, які були важливими для української влади в умовах війни.

Взаємини УНР з Османською імперією передусім ґрунтувалися на умовах Брестського миру з Центральними державами.¹⁴⁹ Проте після поразки Центральних держав відбувся розрив із германофільським напрямом, Османська імперія лояльно прийняла Антанту, а членів попереднього уряду

---

¹⁴⁶ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. – 32.

¹⁴⁷ Так само. – С. 11.

¹⁴⁸ Так само. – С. 9.

¹⁴⁹ Так само. – С. 12.

було віддано під суд¹⁵⁰. Це вплинуло й на взаємини з Україною, адже договір із нею був результатом діяльності попереднього уряду.

Нові головні завдання, які ставила перед собою УНР Директорія в дипломатичних відносинах із Османською імперією, було не допустити більшовицького панування в Україні, постанови на міжнародній арені українського питання, і, що найголовніше, досягти визнання автокефалії з боку Вселенського Патріархату¹⁵¹.

Для того, аби оцінити, наскільки досяжними були ці цілі, важливо розглянути рівень контактів Олександра Лотоцького у Стамбулі. Рівень вказаних контактів умовно можна класифікувати таким чином: формальні контакти, тобто необхідне спілкування між представниками країн, обумовлене попередніми домовленостями; кризові контакти, тобто критичні питання, які необхідно вирішити через спілкування з певними особами. І, що не менш важливо, виділити серед цього особливу зацікавленість, тобто особистий інтерес під час перебування в Стамбулі, а саме те, що саме робив Олександр Лотоцький зі свого боку, без директив та постанов із боку української влади.

Більша частина налагоджених контактів О. Лотоцького з різними представниками залишалися на формальному рівні. Початковий контакт із представниками османської імперії був у Відні, коли О. Лотоцький намагався отримати французьку візу. З огляду на те, що в місті доводилося залишатися близько місяця¹⁵², він мав час на те, щоб спілкуватися з різними людьми. Корисним можна назвати те, що він зустрів колишнього турецького великого візира Хільмі-Пашу, оскільки він, як писав О. Лотоцький, дав необхідні та цінні вказівки щодо політичної ситуації в Османській імперії¹⁵³. Малося на увазі, що в країні близько півроку, на той момент, перебували союзні війська

---

¹⁵⁰ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. С. – 26.

¹⁵¹ Так само. – С. 81 – 82.

¹⁵² Так само. – С. 17.

¹⁵³ Так само. – С. 17.

Антанти, англійці та французи, які країну окупували, від чого було ясно, з якими проблемами доведеться зіткнутися по приїзду. Про це він також писав у розділі «Внутрішнє положення в Туреччині по Заміренні»¹⁵⁴.

По прибуттю в країну, у О. Лотоцького була чітко виражена проблема, з якою необхідно було зіткнутися. У Стамбулі знаходяться члени колишнього Посольства та невідомо, наскільки вони вірні попередньому гетьманському урядові та послу М. Суковкіну. Зустрівшись із радником Л. Кобилянським¹⁵⁵, він переконався в тому, що багато хто не підтримують цілі Суковкіна, а з Суковкіним необхідно було зустрітися, щоб той передав повноваження новому Посольству¹⁵⁶, що, у свою чергу, створило нові проблеми. Робота нового Посольства уповільнювалася через знижену репутацію у зв'язку з чутками, які Суковкін розпускав у присутності османських представників. Михайло Суковкін також контактував із Антантою, посилаючи їм листи з інформацією про зрадницьку політичну спрямованість влади УНР Директорії, а також всіляко заважаючи на бюрократичному рівні.

Головним чином, Суковкін ультиматумом вимагав від О. Лотоцького виплатити йому всі гроші за перебування посольства у ОІ за часів Гетьманату¹⁵⁷. Суковкін також не повернув деяких важливих документів для посольства, але невідомо яких¹⁵⁸. Окрім того, його перешкода виявлялася в заяві, яку він написав в Міністерство Закордонних справ, у якій зазначено не визнання зміну уряду, через те, що Лотоцький не привіз жодної грамоти (одкликної та креденціальної)¹⁵⁹, також М. Суковкін хотів реставрувати власне становище в якості посла української держави, а Лотоцького вважати

---

¹⁵⁴ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. С. 25 – 35.

¹⁵⁵ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. С. – 33.

¹⁵⁶ Так само. – С. 35.

¹⁵⁷ Так само. – С. 35.

¹⁵⁸ Так само. – С. 35.

¹⁵⁹ Так само. – С. 38.

приватною особою, копію ж заяви відсилав до Антанти¹⁶⁰. Таких грамот, про які говорив Суковкін, не мало бути, бо, згідно з міжнародним правом, про які писав О. Лотоцький, відбувається демісія посла¹⁶¹, тобто послів, призначених попередньою владою, має бути відкликано. М. Суковкін вплинув на те, що Посольство знаходилося в повній дезорганізації, через його дії було відсутнє посольське помешкання, також не повернуто важливих бібліотечних книг для діяльності посольства¹⁶². Тому перші дії, яке нове Посольство прийняли, було: Помешкання для Посольства найнято (Див. Додаток 4), розпочалася видача та візація паспортів¹⁶³.

Наступним рівнем формальних взаємин можна назвати вимушені контакти з представниками Антанти, а також зустрічі з османськими представниками, які навмисно затримували роботу нового Посольства. П. Бачинський, віце-міністр Закордонних Справ, дав наказ тимчасово керувати справами посольства П. Кобилянському¹⁶⁴. Відновлення посольства у Туреччині відбувалося за зустрічі П. Кобилянського з турецьким міністром закордонних справ Ферід-пашою¹⁶⁵. Однак, відновлення Посольства не означало, що його визнали, як і не означало того, що тепер можна відкрито рухатися до поставлених цілей, призначати дипломатичні зустрічі та обговорювати необхідні питання. Головною проблемою затримки та задержки визнання нового українського посольства, за словами О. Лотоцького, було побоювання з боку турецького уряду з приводу можливих вжитих заходів Антантою, а це вже пояснюється тим, що з боку окупантів (Антанти) йшло невизнання Української Народної Республіки¹⁶⁶. Важливим пунктом було те, що прибуття Посольства О. Лотоцького відбулося через

---

¹⁶⁰ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. 37 – 38.

¹⁶¹ Так само. – С. 38.

¹⁶² Так само. – С. 37.

¹⁶³ Так само. – С. 37.

¹⁶⁴ Так само. – С. 35.

¹⁶⁵ Так само. – С. 35.

¹⁶⁶ Так само. – С. 39.

півроку, як союзницькі війська Антанти знаходилися в Османській імперії¹⁶⁷. На основі цього відбулося напів-офіційне визнання українського самостійного уряду, про що вказано в листі Міністра закордонних справ до великого візира¹⁶⁸ (Див. Додаток 5). Видачу акту про згоду та передача вірчих грамот Його Імператорській Величності Султанові відкладено¹⁶⁹, але фактичне знаходження та призначення українською владою посла О. Лотоцького позбавляє посла М. Суковкіна статусу посла¹⁷⁰. Це говорить про те, що дипломатичні відносини з українським посольством продовжуються. О. Лотоцький вважав, що, на підставі цього визнання, буде можливо встановити економічні відносини, а конкретно: встановити відділ поважного кооперативу та банкової установи¹⁷¹. Можливостей реалізувати ці цілі було вкрай мало.

Перша Світова закінчилася, а війни між Антантою та Українською Народною Республікою Директорія не було, проте О. Лотоцький зазначає, що антантське чиновництво вороже відносилося до України, що й було схоже на фактичний стан війни між державами¹⁷². Пише також, що Україна не виявляла ворожих настроїв та свідомо уникала конфліктів¹⁷³. Але, наприклад, в Одесі січня 1919 українське військо мало військові збройні конфлікти із військом Антанти¹⁷⁴. Вважає це хибною тактикою з боку Антанти, оскільки зовсім скоро вона покидає Одесу, а більшовики її окупувають. Проблема Антанти, на думку О. Лотоцького, полягає в тому, що окупація будь-якого українського міста відбувалася без будь-яких дипломатичних зносин із українською стороною¹⁷⁵.

---

¹⁶⁷ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. 39.

¹⁶⁸ Так само. – С. 39.

¹⁶⁹ Так само. – С. 39.

¹⁷⁰ Так само. – С. 39.

¹⁷¹ Так само. – С. 40.

¹⁷² Так само. – С. 40.

¹⁷³ Так само. – С. 41.

¹⁷⁴ Так само. – С. 41.

¹⁷⁵ Так само. – С. 42.

На цьому контактування з Антантою не закінчується. Це була основна проблема, яка заважала налагоджувати контакти з османським урядом, який їх всіляко уникав. Конкретні кроки Антанти в Одесі, які Олександр Лотоцький перераховує та вважає перешкодами в будь-якій дипломатії з нею: Антанта вільно розпоряджалася приватним майном українських громадян та держави та реквізувалося на невизначений термін¹⁷⁶. Одеса утримувалася за рахунок коштів УНР Директорії, тому це, формально, відповідальність української влади¹⁷⁷. Внутрішні умови України не дозволяли активізуватися Посольству в повній мірі. Існували перешкоди з боку більшовиків із однієї сторони, а також війська Денікіна та Антанта з інших¹⁷⁸. Тому Посольство діяло відповідно тим обставинам, які стояли перед Україною та Османською імперією¹⁷⁹.

Французький представник Альберт Дефранс, за словами Лотоцького, «наслуховався білих» та чинив перешкоди Посольству¹⁸⁰. Через це французи не давали віз на паспорти, вимагаючи брати паспорти в Добровольчій Армії¹⁸¹. Представники Добровольчої армії постійно намагалися постачати невірною інформацією Антанту щодо українського посольства: обвинувачення в більшовизмі (у грошових зав'язках, але не вказується яких саме)¹⁸², у зносінах із німцями, зв'язках із Мустафой-Кемалем та в дружбі фальшивих грошей¹⁸³. Це вело до арештування Посольства, про що Лотоцький дізнався за місяць після приїзду до Царгорода¹⁸⁴. Робота Посольства гальмувалася також через російську контр-розвідку. Слідкувала та записувала тих, хто був у Посольстві, засилала агентів, що заходили «начебто по своїм справам та

---

¹⁷⁶ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. 41.

¹⁷⁷ Так само. – С. 42.

¹⁷⁸ Так само. – С. 43.

¹⁷⁹ Так само. – С. 43.

¹⁸⁰ Так само. – С. 65.

¹⁸¹ Так само. – С. 65.

¹⁸² Так само. – С. 65.

¹⁸³ Так само. – С. 65 – 66.

¹⁸⁴ Так само. – С. 65 – 67.

намагалися затриматися подовше»¹⁸⁵. Лотоцький думав, що це містика, але потім, як пише, це підтвердилося, англійська розвідка інтеледженс-сервіс брала участь у розслідуванні стосовно українського посольства.¹⁸⁶

Ще одними важливими контактами О. Лотоцького можна вважати спілкування з архімандритом Діонісієм та митрополитом Дорофєєвим (Див. Додаток б), який заміняв посаду патріарха з 1918 по 1921 рр.¹⁸⁷. Головним чином, важливість підтримуваних контактів, як зазначалося вище, було в доведенні важливості установаження автокефалії української церкви. На ґрунті зв'язку між державою та церквою постав декрет Директорії 1 січня 1919 р., за яким установалася автокефалія української церкви¹⁸⁸. О. Лотоцький вважав: «Коли держава визнає певну церкву на певній території за незалежну (автокефальну), то це закономірний та правоздатний акт, церковні канони уповноважують державну владу»¹⁸⁹.

Але й тут не все так просто. Незважаючи на те, що контакти були налагоджені добрі та, за словами О. Лотоцького, митрополит Дорофєєв дуже добре про нього висловлювався та завжди радий його бачити¹⁹⁰, проте існувала більш глобальна проблема. Московський патріархат суперечив цьому акту¹⁹¹, а цієї сутички константинопольський патріарх хотів найменше. Різні церковні діячі, а саме: митрополит Платон одеський, протоєрей Ф. Титов, архієпископ Кишинівський Анастасій, вікарій київський Никодим, а також митрополити київський Антоній та волинський Євлогій¹⁹², на думку

---

¹⁸⁵ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. 68.

¹⁸⁶ Так само. – С. 68.

¹⁸⁷ Шкаровский М. В. Константинопольский Патриархат и его отношения с Русской и Болгарской Православными Церквями в 1917—1950-е гг. (26 сентября 2013 г.) / ИМПЕРАТОРСКОЕ ПРАВОСЛАВНОЕ ПАЛЕСТИНСКОЕ ОБЩЕСТВО // Електронний ресурс: <https://www.ippo.ru/ipporu/article/1-konstantinopolskaya-pravoslavnaya-cerkov-v-1917--201711>, відвідано 17.05.2021

¹⁸⁸ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. С. – 81.

¹⁸⁹ Так само. – С. 86.

¹⁹⁰ Так само. – С. 87.

¹⁹¹ Так само. – С. 86.

¹⁹² Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. 89.

Олександра Лотоцького, протидіяли посольству та були проти політики, яку УНР Директорія впроваджувала. Дії цих церковних діячів були завше словесними, тобто вони розпускали плітки¹⁹³. Митрополитів Євлогія та Антонія Є. Коновалець мав розстріляти за протидержавні дії (не вказано які)¹⁹⁴, але, уникнули цієї участі та намагалися впливати на патріарха Доротія (виступали у Патріархаті з промовами)¹⁹⁵. За підсумками таких розмов та акцій, що проводилися даними церковними особами, до встановлення автокефалії української церкви не дійшло. Вселенський Патріарх боявся, що це відгукнеться з російської сторони, яка в той момент ставала все сильніше на Сході України, про що й писав О. Лотоцький у своїх мемуарах¹⁹⁶. Думки інших дуже впливали на думку патріарха, переконати його не вийшло.

Кожна можливість, за яку чіплявся О. Лотоцький, мала перед собою безліч непрохідних та більш актуальних бар'єрів, ніж рішення головних цілей. Рівні контактів, які мало, у цілому, усе Посольство, мало впливало на результат ситуації. Ще й Добровольча армія, яку підтримувала Антанта та яка хотіла повернути старий режим¹⁹⁷. Старшинський склад Добровольчої армії у Стамбулі та бувші українські генерали Прохорович, Бенцінгер та Райський «виявляли себе запеклими ворогами України»¹⁹⁸. Їхня діяльність призводила до того, що це заважало роботі Посольства, уповільнювало роботу. Це, на думку Лотоцького, призводило до пониження українського престижу в Османській імперії¹⁹⁹.

Безліч чинників, які, в одній загальній картині створюють певне враження: з українськими дипломатами не рахувалися, превалював *status quo* та українська сторона не була на стороні переможців, Лотоцький це розумів. Факторів, які впливали на негативний результат дипломатичної місії було

---

¹⁹³ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. 92.

¹⁹⁴ Так само. – С. 90.

¹⁹⁵ Так само. – С. 92.

¹⁹⁶ Так само. – С. 93 – 94.

¹⁹⁷ Так само. – С. 58.

¹⁹⁸ Так само. – С. 59.

¹⁹⁹ Так само. – С. 59.

набагато більше й серед усього цього досягти чого-небудь було досить неможливим завданням, про що я напишу також далі. Незважаючи на те, що Олександр Лотоцький отримував підтримку від османського уряду, проте все це були напівміри, на більше розраховувати й не варто було при тогочасних обставинах.

3.3 Результати дипломатичних місій під керівництвом Лотоцького

Головні вжиті заходи українського посольства на чолі з Олександром Лотоцьким, які й можна вважати за результатом місії, можна розбити на кілька блоків: Виконання формальних дипломатичних обов'язків, тобто координація дій із Києва та ті «місії», які було необхідно виконувати за службовим обов'язком; критичні дії; власні ініціативи О. Лотоцького.

Функції Посольства були виключно декларативними: Посольство мало декларувати свої заяви через формальні меморандуми або дипломатичні ноти²⁰⁰. Тому українське Посольство відправило 3 ноти до Антанти, які стосувалися активізації військ Добровольчої армії урядом Південної Росії, які претендували на території України²⁰¹. Перша нота стосувалася: Україна як останній захисний рубіж від більшовиків, висловлювання щодо демаркаційної лінії поміж армією Денікіна та українською армією, а також нота з закликом до Антанти, як до посередника між цими відносинами²⁰². Друга нота: Домогтися припинення діяльності генерала Денікіна проти України. Якщо Антанта не виступить медіатором у цих відносинах, залишиться лише один переможець – більшовики²⁰³. Третя нота: викликана розгромом військ Денікіна, з тим же посилом, що й минулі ноти, але тепер змусити Денікіна знайти порозуміння з українським урядом. Уряд Південної Росії мав триматися чітко окреслених територій, а також мав встановити торгівельні зносини з українським урядом²⁰⁴. Ці відправлені ноти можна

---

²⁰⁰ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. 43.

²⁰¹ Так само. – С. 43 – 44.

²⁰² Так само. – С. 44.

²⁰³ Так само. – С. 44.

²⁰⁴ Так само. – С. 44.

пов'язати з формальними діями Посольства, оскільки це необхідні вжиті заходи під час військових дій на Сході України. Вони не могли бути здійсненими без відомства уряду УНР Директорії.

Крім цього, Посольство в Стамбулі намагалося вирішити проблему з полоненими (галичанами та буковинцями), які були вміщені в таборі для полонених у Стамбулі та які виконували різні роботи для союзницької влади²⁰⁵. На думку Лотоцького, вони являли з себе добрий військовий потенціал, який допоможе в боротьбі з більшовиками. Надсилаючи меморандум до французької амбасади, не отримали жодної відповіді²⁰⁶. Українському Посольству також відмовлено мати зносини з українськими полоненими. Буковинців вийшло відправити до України тільки після спілкування з румунським послом який у цьому й допоміг, галичан переслано значно пізніше (не вказано)²⁰⁷. Та сама ситуація з іншими полоненими, привезеними з Німеччини на роботу в залізниці біля Гайдар-Паші, вони були під англійською владою²⁰⁸.

Що стосується цих дій, О. Лотоцький відкрито звинувачує Антанту в пособництві більшовикам на рахунок полонених. Полонених звільняли та перевозили в окуповану Одесу більшовиками, обмінюючи приблизно 1300 жовнірів більшовицької армії, які воювали на боці Антанти, людей різних національностей та сфери діяльності²⁰⁹, з яких частина була українці. Відправляли в Одесу та Очаків на пароплавах «Австрія» та «Імператор Николай»²¹⁰. Такі дії Антанти, не розмежовуючи громадян, призводили до того, що жовнірів просто розстрілювали. Таким чином, Антанта збільшувала сили більшовиків та зменшувала шанси на боротьбу з ними.

---

²⁰⁵ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. 44.

²⁰⁶ Так само. – С. 44 – 45.

²⁰⁷ Так само. – С. 44.

²⁰⁸ Так само. – С. 44 – 45.

²⁰⁹ Так само. – С. 46.

²¹⁰ Так само. – С. 46 – 47.

Окремою проблемою УНР Директорії у відносинах з Антантою був український флот, який просто стояв українських портах Одеси, Очакова та Севастополя²¹¹. Місцями, українському уряду вдавалося забрати владу в Одесі та Очакові, але взяти під контроль український флот українській владі не вдалося, оскільки Чорне море було повністю зайнято військами Антанти. О. Лотоцький перерахував кораблі, які стояли в Севастополі та були попсовані англійцями (всього близько 60)²¹², з якими було неможливо щось зробити. Проблеми українського флоту, який перебував у поганому становищі, також пов'язані з діями М. Суковкіна, який хотів допомогти Гетьманату в боротьбі з Директорією²¹³.

Проблема була в тому, що український військовий флот було неможливо переправити до українських портів. Лотоцький писав, що в таких умовах доводилося не тільки своє право доказувати, а ще й ламати *status quo*, яке було усталеним та опиралося на фактичну силу²¹⁴. Лотоцький вважав, що це було безнадійною справою, але саме в цьому напрямі починало свою справу українське Посольство²¹⁵. Треба було довести, що пароплави мають виступати під українським жовто-блакитним прапором та діяти виключно для допомоги українським силам: перевозом людей, майна та харчів. Замість цього, османські представники передали флот Чорного моря до нової морської бази в Царгороді²¹⁶. Антанта передала весь флот Добровольчій армії, таким чином, Антанта знову оминала міжнародне право та діяло на правах сили. За основними положеннями «14-ти пунктів» організації Ліги Націй, проектом передбачалося: гарантування свободи відкритого моря²¹⁷,

---

²¹¹ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С. 49 – 50.

²¹² Так само. – С. 50.

²¹³ Так само. – С. 51.

²¹⁴ Так само. – С. 51.

²¹⁵ Так само. – С. 51.

²¹⁶ Так само. – С. 52.

²¹⁷ Струкова Л. М. Четырнадцать пунктов Вильсона, 8 января 1918 года / Документы XX века. Електронний ресурс: <http://www.doc20vek.ru/node/4019>, відвідано 22.05.2021

встановлення економічної рівноправності всіх країн та свобода торгівлі²¹⁸, виведення німецьких військ із Росії, Франції та Бельгії²¹⁹, мирне вирішення міжнародних спорів²²⁰, вирішення територіальних питань у Європі²²¹.

Виходячи з цього, Посольство подало 19 серпня 1919 року ноту до Високого Комісара Французької Республіки в справі українського флоту, у якій зазначалася кількість пароплавів та причини, за якими вони мають прибути в українські порти. Перша нота проігнорувалася. Друга також. Загалом, флот був відданий Добровольчій Армії Денікіна, та, на думку Лотоцького, це була абсолютно неправильна політика, оскільки Денікін ніяк не використав отримані пароплави, їх сдавали в аренду та на металолом²²².

Критичні вжиті заходи, по більшій мірі, стосувалися виживання в Стамбулі та підтримки рівня престижу, що було важливо для новоявленої української влади. Із критичних вжитих заходів можна виділити: Місцева поліція часто використовувала фізичну силу, тобто влаштовувала рейди на Посольство за наказами вищої влади²²³. Посольство обшукали, поставили охорону, тому справи довелося перевести в готель «Pera-Palace»²²⁴.

Посланець Великої Порти сказав, що османський уряд не має можливості надати реальної оборони, тому українському посольству був заблокований рахунок на сейф у банку, який, за розвідкою Добровольчої армії, поміщав більшовицькі та німецькі гроші²²⁵. Окупація Посольства відбувалася близько місяця, його обшукали, нічого не знайшли, але все було понищено, листи

---

²¹⁸ Струкова Л. М. Четырнадцать пунктов Вильсона, 8 января 1918 года / Документы XX века. Електронний ресурс: <http://www.doc20vek.ru/node/4019>, відвідано 22.05.2021

²¹⁹ Так само.

²²⁰ Так само.

²²¹ Так само.

²²² Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. С. 54 – 55.

²²³ Так само. – С. 72.

²²⁴ Так само. – С. 73.

²²⁵ Так само. – С. 73.

були розкидані, шафи поломані, гроші та різні речі викрали, добровольча армія користувалася посольськими авто та вкраденими матеріалами²²⁶.

Крім цього, необхідно було просто вигнати Суковкіна з міста, який намагався для себе дістати представництво від армії Денікіна²²⁷. І, головним чином, О. Лотоцький намагався, наскільки міг, переконати Константинопольського патріарха Доротія в необхідності автокефалії, просвічуючи того в справах української історії та говорячи про протиправність підпорядкування української церкви московському патріархові 1685 р²²⁸.

Ну й що стосовно власної ініціативи О. Лотоцького, так сюди можна віднести інформаційну роботу, а саме преса, яка, він вважав, фактично була головним джерелом, звідки Європа інформували про ситуацію в Україні²²⁹. Але також в Стамбулі активно розвивалася й російська преса Добровольчої Армії²³⁰ і абсолютно очевидно, наскільки сильно різнилися позиції та пропаганда. Першочергове, чим займалося українське Посольство, було інформування турецькі кола (урядові та громадські)²³¹. Турецькі газети ("Іфгам") також друкували ці матеріали, серед яких була актуальна інформація стосовно України, а й інтерв'ю з О. Лотоцьким і з його дочкою(Див. Додаток 7)²³². Але і тут О. Лотоцький вказує, що Посольство знаходилося в безвихідному становищі²³³, оскільки інформація з України в Стамбул надходила дуже повільно.

Крім преси, Посольство займалося друкуванням брошур: «Туреччина й Україна» турецькою та грецькою мовами²³⁴. Дві збірки французькою

---

²²⁶ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. С. 73 – 75.

²²⁷ Так само. – С. 36.

²²⁸ Так само. – С. 92.

²²⁹ Так само. – С. 104.

²³⁰ Так само. – С. 104.

²³¹ Так само. – С. 106.

²³² Так само. – С. 106 – 107.

²³³ Так само. – С. 110.

²³⁴ Так само. – С. 107.

"L'Ukraine independante"²³⁵, стосовно української незалежності та діяльності дипломатичних установ. Але це також майже не грало ролі, О. Лотоцький у всьому звинувачує «впертість переможців»²³⁶.

Як підсумок, в Посольстві залишилося взагалі 4 людини (посол, радник, секретар та перекладачка)²³⁷, такими силами домогтися чого-небудь було неможливо. З розрахунком на це, Посольство не могло працювати в такому режимі й з таким маленьким складом, тому мова вже йшла про демісію зі Стамбулу²³⁸, тобто, на вимогу уряду Директорії, його було відкликано назад до Києва²³⁹.

Як можна побачити, діяльність А. Лотоцький та всього українського Посольства була багато в чому обмежена, не зрозуміла для багатьох кіл, і, крім цього, активною противагою у всій цій історії була Антанта та Добровольча Армія, знову ж таки, зі зрозумілих причин. Османська влада нічим у даній ситуації не могла допомогти, оскільки це б прирікало її на низку нескінченних конфліктів, перебуваючи від початку в нерівній ситуації переможеного, а на той момент у османів вистачало своїх проблем, бажання зберегти хоча б ті території, які у них залишилися, акуратно вводити свою політику й так далі. Звичайно, для них було зовсім не пріоритетною справою активно підтримувати ворогів Антанти та Добровольчої Армії. Якихось особливих домовленостей підписано не було, цілі не були досягнуті. Українське Посольство, пропрацювавши трохи більше року в Стамбулі, не змогло цю перевага сил будь-яким чином переграти, у Антанти було набагато більше ресурсів та можливостей. Однак, весь дипломатичний досвід, описуваний у мемуарах, дає цінні знання стосовно подій 1919 - 1920 років, можливість побачити, чому цей дипломатичний досвід дійсно був невдалим

---

²³⁵ Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. С. 108 - 109.

²³⁶ Так само. – С. 117.

²³⁷ Так само. – С. 137.

²³⁸ Так само. – С. 142.

²³⁹ Гай-Нижник П. П. Україна – Туреччина: становлення міждержавних і дипломатичних взаємин (1917–1921 рр.) // Гілея. – 2020. – Вип.157 (№6–9). – Ч.1. Історичні науки. – С.14.

фактично, але вдалим, якщо говорити про те, що нова українська дипломатія зуміла проіснувати, змінюватися та підлаштовуватися під обставини з 1917 по 1921 рр. та який цінний досвід це дає нам на сьогоднішній день.

Висновки

Діяльність українських делегацій в Османську імперію бере свій початок після підписання Брест-Литовського мирного договору 9 листопада 1918 р., одним із пунктів якого було визнання Української Народної Республіки як незалежної та рівноправної держави. Це давало можливість українській владі розширити свої можливості в міжнародному розумінні та дозволяло будувати міжнародні відносини з Османською імперією.

Важливість цих місій полягала в тому, що українська делегація намагалася налагодити певний ряд питань: підписання вигідних економічних договорів, що визначали б вільну торгівлю через Чорне море; звільнення військовополонених із Османської імперії та їх переправа в Україну; Отримати підтримку в боротьбі з більшовицькою владою на території України; Вирішити ряд питань, пов'язаних з приналежністю Кримського півострова, включити його до складу України. Ряд цих питань були основними в дипломатичних відносинах із Османською імперією. Ті ж цілі переслідувала влада Української Держави на чолі з Павлом Скоропадським, а також влада Української Народної Республіки Директорія. Після закінчення Першої Світової для Української Держави все було втрачено, оскільки німецькі війська швидкими темпами покидали українські території, тому Брестський мирний договір так і залишався на папері.

Існування Української Центральної Ради та Української держави припадали на часи Першої Світової війни. Дипломатичні ж відносини УНР Директорії з Османською імперією припадали на повоєнний час. Тому цілі, хоч і зберігалися між сторонами, однак першорядним для української влади було підтримувати контакт із османськими представниками, зберігати рівень престижу, а домовленості відходили на другий план, оскільки обставини, в яких виявлялися обидві країни, не дозволяли втілити в реальність будь-яку з цілей. Однією з головних цілей для влади Директорії було визнання Української Автокефальної Православної Церкви, що дозволяло б, таким

чином, відколотися від православної церкви Московського Патріархату та заявити про свою повну незалежність.

Діяльність посольської місії Олександра Лотоцького в Османську імперію в квітні 1918 року від Української Народної Республіки Директорії не повністю відповідало вказівкам української влади через ряд причин. По-перше, Українське Посольство в ОІ знаходилося в умовах, коли союзні війська Антанти окупували Османську імперію. Також, Добровольча армія Денікіна, залишаючи Кримський півострів, у якості біженців переправлялась до Стамбулу. За весь час існування посольства О. Лотоцького в Стамбулі ці обидва фактори впливали негативно на результати посольської діяльності. Ситуація обростала непрохідним бар'єром для українського посольства. По-друге, існуючий після Першої світової війни *status quo* знецінював всі дії, як і влади Директорії, так і не дозволяючи реалізуватися українському посольству в Османській імперії. Причиною тому стало те, що післявоєнна дипломатія, фактично, не вибудовувалася на рівних та чесних умовах, а, скоріше, на правах сили. Цілі, поставлені владою, не були досягнуті, а місія О. Лотоцького закінчилася в березні 1919 року, коли УНР Директорія відкликала його з Стамбула назад до Києва.

У підсумку, діяльність українських посольств в Османську імперію не можна назвати успішними, якщо судити по виконанню спочатку поставлених питань та дипломатичних цілей, а також за умовами підписаного Брестського миру, проте виклик, який на себе брала українська влада, можна назвати амбіційною та цілком можливою в реалізації, якщо б не форс-мажорні обставини, з яких намагалася вийти українська влада протягом 1917 - 1921 років.

Список джерел та літератури

Джерела:

1. Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – 188 с.
2. Українсько-Турецький Додатковий Договір до мирного договору, заключеного 9 лютого 1918 року в Берестю-Литовськiм між Українською Народною Республікою, з одної сторони, і Туреччиною, Німеччиною, Австро-Угорщиною і Болгарією, з другої сторони.— Мирний договір між Українською Народною Республікою, з одної, і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною, з другої сторони.—К., 1918, друкарня Р.К.Лубківського — С.14 с.

Збірки:

1. Веденєєв Д. Брестська угода як «точка біфуркації» дипломатичної діяльності України у 1917–1920 рр. Україна та Німеччина: міждержавні відносини: збірник наукових праць / ред. кол. Владислав Верстюк (голова), Степан Віднянський, Руслан Пиріг, Ірина Матяш, Дмитро Веденєєв, Володимир Бойко, Дмитро Казіміров. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2018. С. 27 — 40.
2. Кудлай О. Зовнішньополітична діяльність Центральної Ради після проголошення ІІІ універсалу та український вектор політики Антанти в сучасній вітчизняній історіографії .Україна та Німеччина: міждержавні відносини: збірник наукових праць / ред. кол. Владислав Верстюк (голова), Степан Віднянський, Руслан Пиріг, Ірина Матяш, Дмитро Веденєєв, Володимир Бойко, Дмитро Казіміров. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2018. – С. 17 — 27.
3. Пиріг Р. Українська Народна Республіка і Німеччина: прелюдія міждержавних відносин (грудень 1917 – квітень 1918 рр.). Україна та Німеччина: міждержавні відносини: збірник наукових праць / ред. кол. Владислав Верстюк (голова), Степан Віднянський, Руслан Пиріг, Ірина

Матяш, Дмитро Веденєєв, Володимир Бойко, Дмитро Казіміров. –
Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2018. – С. 11 – 17.

Статті:

1. Довган Ю. П. Політика Франції, Великої Британії та США щодо національної державності України в 1917–1920 рр. у вітчизняній та українській зарубіжній історіографії / Ю.П. Довган: Дис. ...канд. іст. наук. – Івано-Франківськ, 2006. – 254 с.
2. Кудряченко, А.І. (2020) Брестський мир України 1918 р.: геополітичні імперативи та міжнародне значення. *Academia. Terra Historiae*. Студії на пошану Валерія Смолія : У 2-х кн. / відпов. ред. Боряк Геннадій ; упоряд. Блащук Світлана, Боряк Геннадій, Горобець Віктор, Кудряченко Андрій, Матях Валентина, Ткаченко Василь, Солошенко Вікторія, Ясь Олексій. Кн. 1 : . С.135 — 149.
3. Пиріг Р. Державна служба Гетьманату Павла Скоропадського (квітень–грудень 1918 р.) // *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. - 2009. - 15. - С. 66 – 95.
4. Скибіцький Юрій Анатолійович «Українського питання» в міжнародній політиці доби директорії / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю проголошення Акта Злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки // *Енциклопедичне видавництво*. Київ. 2019. — С. 245 — 246.
5. Туранли Ф. Г. О. З історії зовнішньополітичної діяльності уряду Української держави 1918-1920 рр. / Ф. Г. Туранли // *Вісник. Східні мови та літератури. Історія* / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. - 2000. - Вип. 3. - С. 67 — 70.

Електронні джерела:

1. (III) Універсал Української Центральної Ради // Офіційна сторінка Верховної Ради України / Електронний ресурс:
<http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-3.html>
2. Струкова Л. М. Четырнадцать пунктов Вильсона, 8 января 1918 года / Документы XX века. Електронний ресурс:
<http://www.doc20vek.ru/node/4019>

Монографії:

1. Головченко В. Дипломатична історія України : підручн. / Володимир Головченко, Віктор Матвієнко. - Київ : Ніка-Центр, 2018, 409 с.
2. Матяш І. Іноземні представництва в Україні (1917 -1919 рр.): державна місія та повсякденність. – К.: Інститут історії України НАН України, 2019. – 555 с.
3. Михайленко Г.М. Олександр Лотоцький (1870–1939 рр.): інтелектуальна біографія історика / Г.М. Михайленко. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – 312 с.
4. Нариси з історії дипломатії України / НАН України. Ін-т історії України; Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Альтернативи, 2001. – 736 с.
5. Павлюк О. В. Дипломатія незалежних українських урядів (1917 - 1920). Нариси з історії дипломатії України / НАН України. Ін-т історії України; Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Альтернативи, 2001. – 715 с.

Енциклопедії:

1. Т. Бикова. Сейдамет Джафер // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2012. — Т. 9 : Прил — С. — С. 506.

Дисертації:

1. Іванець А. В. Кримське питання в політиці Української Народної Республіки періоду Директорії (кін. 1918–1920 рр.). Дисертація на здобуття

наукового ступеня канд. іст. наук: 07.00.01/ Науково-дослідницький інститут українознавства. Київ. — 2016. — С. 60 – 72.

Електронні ресурси:

1. Кирилли Хакан. Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–1921 рр. (30 січня 2013). Режим доступу:
<https://www.ucrainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>
2. Майоров М. До 100-річчя Брест-Литовського миру (11.02.2018) / Лібкез портал. Режим доступу: <http://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-do-100-richchya-brest-litovskogo-miru-karta.html>
3. Нуриев А. Брест-Литовск: первое соглашение между Турцией и Украиной / TRT на русском. Режим доступу:
<https://www.trtrussian.com/mnenie/brest-litovsk-pervoe-soglashenie-mezhdu-turciej-i-ukrainoj-3770421>
4. Сибіга А. «Посольство УНР у Туреччині мало два автомобілі, на той час – небачена розкіш» (28.12.2020) / UKRINFORM.UA // Електронний ресурс: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3162034-andrij-sibiga-posolstvo-unr-u-tureccini-malo-dva-avtomobili-na-toj-cas-nebacena-rozkis.html>
5. Члени УЦР 3-го складу 07.08.1917 — 31.03.1918 // Режим доступу:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8_%D0%A3%D0%A6%D0%A0_3-%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83
6. Кралюк П. Варшавський договір 1920 года: українська оцінка. (1 жовтня 2016). Дата звернення: 8 вересня 2018. / ZN.UA // Електронний ресурс: <https://zn.ua/HISTORY/varshavskiy-dogovor-1920-goda-ukrainskaya-ocenka-.html>

7. Шкаровский М. В. Константинопольский Патриархат и его отношения с Русской и Болгарской Православными Церквями в 1917—1950-е гг. (26 сентября 2013 г.) / ИМПЕРАТОРСКОЕ ПРАВОСЛАВНОЕ ПАЛЕСТИНСКОЕ ОБЩЕСТВО // Электронный ресурс: <https://www.ippo.ru/ipporu/article/1-konstantinopolskaya-pravoslavnyaya-cerkov-v-1917--201711>

ДОДАТКИ

Додаток 1 «Турецький Посол Ахмед Мухтар-бей»

Турецький посол на Україні
Ахмед Мухтар-бей

Джерело: Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С.11.

Додаток 2 «Портрет Петра Чикаленка»

Джерело: Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С.34.

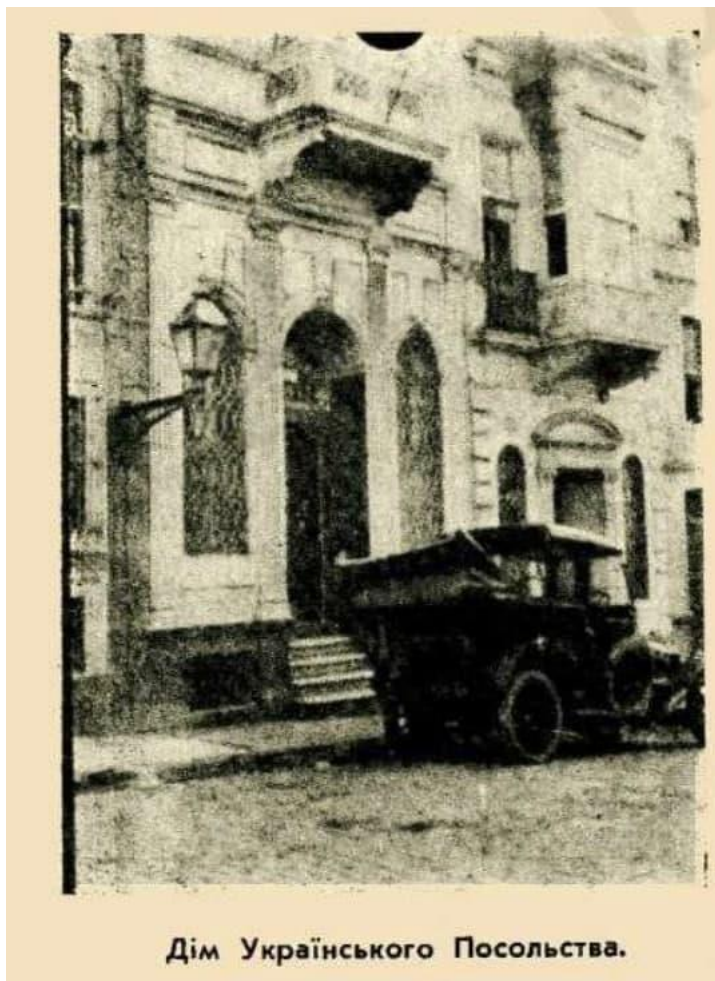
Додаток 3 «Портрет Мустафи Кемаль Паші» (у центрі портрету)

Джерело: Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С.30.

Додаток 4 «Дім Українського Посольства»

Джерело: Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С.66.

Додаток 5 «До його Високости Великого Везіра. Додаток до його доповіді з 13 травня 1919 р. ч. 173/15054»

„До Його Високости Великого Везіра.

Додаток до доповіді з 13 травня 1919 р. ч. 173/15054.

З поданої в доручене мені Міністерство Закордонних Справ копії довірочних грамот, переданих їх власникові, згідно встановлених правил, безсумнівно виявляється, що власник сей, б. Міністр Культів Українського Правительства і Губернатор Буковинської губернії пан О. Лотоцький призначений згаданим правительством до встановленого в Константинополі Українського Посольства, яко надзвичайний Посол і Повноважний Міністр.

З огляду на деякі поважні міркування, що повстають з надзвичайних обставин нинішнього моменту, видачу установленого, згідно закону, для Його Ексцеленції п. Лотоцького акту про згоду (аґреман), а також і офіційальне переведення церемонії передачі ним довірочних грамот Його Імператорській Величності Султанові поки що відкладено.

Але, не вважаючи на се, зносини з Посольством фактично продовжуються.

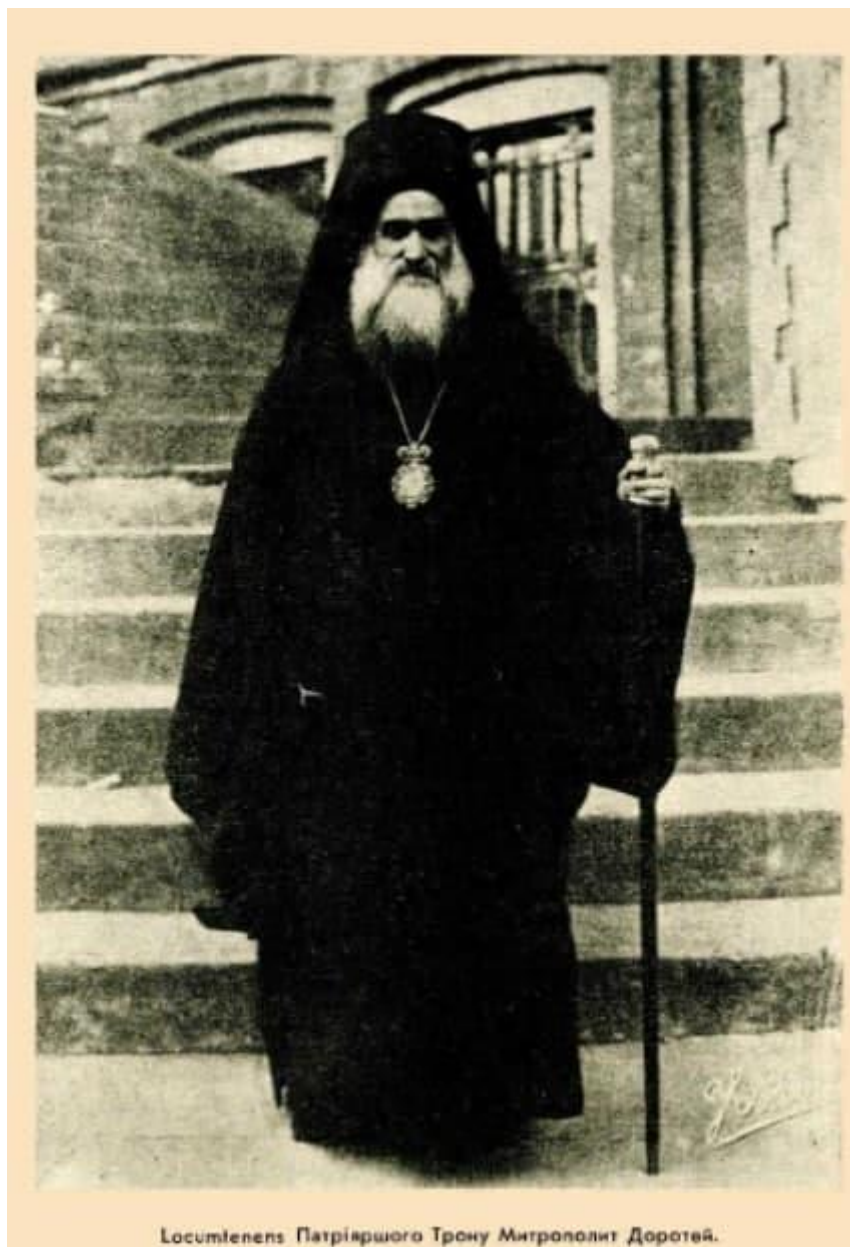
Рівнож факт призначення Українським Правительством п. Лотоцького до Константинополя Послом, з додержанням усіх встановлених правил, позбавляє офіційальної якості Посла п. Суковкина, який до того часу прибув сюди в тій самій якості та перебуває до сього часу ще в Константинополі.

Але до мене подано, що зазначений п. Суковкин, про цілу низку недобрих вчинків якого надходять відомості самовидців та чутки, і до сього часу продовжує звертатися до деяких установ яко Посол.

З огляду на вище означене, маю ласкаво просити Вашу Високість вшанувати мене дозволом на подачу циркулярного повідомлення, яким офіційальні установи, згідно з вище згаданим, були б поінформовані про дійсне становище річей”.

Джерело: Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С.39.

Додаток 6 «Портрет Митрополита Доротей»

Джерело: Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С.91.

Додаток 7 «Портрет Оксани Лотоцької в турецькій газеті»

Джерело: Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава : [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка], 1939. – С.105.